

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Libor Ott

***Special Relationship: Diskurz o britsko-amerických
vztazích v britském tisku***

Diplomová práce

Praha 2012

Autor práce: **Libor Ott**

Vedoucí práce: **prof. PhDr. Lenka Ravná, CSc.**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

OTT, Libor. *Special Relationship: Diskurz o britsko-amerických vztazích v britském tisku*. Praha, 2010. 55 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra západoevropských studií. Vedoucí diplomové práce prof. PhDr. Lenka Rovná, CSc.

Abstrakt

Diplomová práce „Special Relationship: Diskurz o britsko-amerických vztazích v britském tisku“ se zaměřuje na analýzu diskurzu o britsko-americkém spolenectví v období 2001 až 2010. Práce se opírá o soubor 25 novinových komentářů publikovaných v tomto období v britském tisku a popisuje charakteristické rysy diskurzu o nejdůležitějším bilaterálním vztahu Spojeného království. Zkoumá prvky související s národní identitou, národním zájmem, historickými generalizacemi, diplomatickými rituály, hodnocením osoby premiéra a vnímáním nižšího statutu Británie v rámci vzájemného vztahu. Práce používá model analýzy zahraniční politiky zohledňující roli médií při formování zahraniční politiky a metodologicky aplikuje vybrané metody diskurzivní analýzy, zejména tematickou analýzu a analýzu metafor. Charakteristické rysy dominantního diskurzu jsou nejprve identifikovány na základě excerptu odborné literatury o historii „Special Relationship“ v poválečném období a následně jsou konfrontovány s výsledky analýzy publicistického vzorku. Práce si všímá argumentačních repertoárů autorů komentářů a zasazuje je do kontextu intenzivní veřejné diskuze o vojenské účasti Spojeného království na irácké invazi v roce 2003.

Abstract

The MA thesis “The Special Relationship: A discourse on British-American relations in the British press” focuses on a discourse analysis of the “special relationship” in 2001-2010. The thesis is based on a sample of 25 commentaries published in leading British newspapers over this period and describes the characteristic features that appeared in the discourse on the United Kingdom’s most important bilateral partnership. The identified elements pertain to national identity, national interest, historical narratives, diplomatic rituals, assessment of the Prime Minister’s personal role and the perception of the UK’s junior status within the relationship. The thesis uses a Foreign Policy Analysis model that takes into account the role of the media in the formation of foreign policy. Methodologically, selected discourse analysis methods are used, particularly thematic analysis and analysis of metaphors. The characteristic features of the dominant discourse are identified through excerpts from relevant secondary literature on the history of the “special relationship” after WWII and subsequently compared with the results of the newspaper sample analysis. The thesis pays special attention to the repertoires of arguments used by the commentators and places them in the context of an intensive public debate on the UK’s military involvement in the invasion of Iraq in 2003.

Klíčová slova

Special Relationship, diskurz, britský tisk, zahraniční politika, britsko-americké vztahy

Keywords

The Special Relationship, discourse, foreign policy, UK-US relations, British Press

Rozsah práce: 169 542 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ... **18. května 2012**

Libor Ott

ÚVOD.....	6
Předmět výzkumu a předběžná východiska	7
Struktura práce	9
1. PRVNÍ KAPITOLA	12
1.1. Média a zahraniční politika	12
1.2. Domácí zdroje zahraniční politiky	15
1.2.1. Larsenova diskurzivní analýza zahraniční politiky	15
1.2.2. Veřejné mínění	16
1.2.3. Mediální diskurz.....	17
2. DRUHÁ KAPITOLA	21
2.1. Teoretická východiska a zvolené metody	21
2.1.1. Chiltonova analýza politického diskurzu.....	24
2.1.2. Analýza metafor	26
2.1.3. Hlavní východiska analýzy podle CDA	27
3. TŘETÍ KAPITOLA	29
3.1. Popis historického diskurzu o zvláštním vztahu.....	29
3.1.1. Osobní vztahy lídrů	33
3.1.2. Rituálnost	35
3.1.3. Asymetričnost	36
3.1.4. Velmocenská nostalgie	37
3.1.5. Historické lekce.....	38
3.1.6. Metaforičnost diskurzu	40
3.1.7. Kulturní identita	41
3.1.8. Jaderný deterent a zpravodajská spolupráce	43
4. ČTVRTÁ KAPITOLA	46
4.1. Analýza publicistického vzorku.....	46
4.1.1. Britská role ve světě a její identita	46
4.1.2. Národní zájem	48
4.1.3. Osobní vztahy lídrů	49
4.1.4. Diplomatické rituály	50
4.1.5. Asymetričnost vztahu	51
4.1.6. Historické lekce.....	52
4.1.7. Velmocenská nostalgie	54
4.1.8. Jaderný deterent a zpravodajské služby.....	55
4.1.9. Kontinuita	56
5. PÁTÁ KAPITOLA - Závěr.....	57
6. POUŽITÁ LITERATURA:.....	58
7. PŘÍLOHA	60

ÚVOD

Jedna z dějových linií populárního britského filmu *Love Actually* (v českých kinech uváděný pod názvem *Láska nebeská*) z roku 2003¹ zahrnuje scénu tiskové konference fiktivního britského premiéra a amerického prezidenta v Downing Street během státní návštěvy:

US: „*We got what we came for and our special relationship is still special.*“

UK: „*I love that word relationship. It covers all manner of sins. I fear that this has become a bad relationship. A relationship based on the President taking exactly what he wants and casually ignoring all those things that matter to Britain. We may be a small country, but we are a great one too. A country of Shakespeare, Churchill, the Beatles, Sean Connery, Harry Potter, David Beckham's left foot. David Beckham's right foot, come to think of that. A friend who bullies us is no longer a friend. And since bullies only ever respond to strength, I will now be much stronger. And the President should be prepared for that.*“

Analýza populární kinematografie² sice není předmětem této práce, nicméně výše uvedený citát z britské populární kultury má jistou vypovídací hodnotu v kontextu veřejné debaty o povaze britsko-amerických vztahů v době, kdy tento film vznikl. V první řadě prozrazuje, že z britského pohledu má téma vztahu Británie ke Spojeným státům emotivní náboj a i proto se jako ne zcela nepodstatné téma dostalo do komedie určené masovému divákovi. Dále z této scény jasně vyplývá autorův ideový postoj, jak by se britský premiér měl v dané situaci zachovat a jak by měl postavení Británie vůči svému spojenci zdůvodnit. Evidentní je nespokojenost s vnímaným podřazeným postavením Británie vůči Spojeným státům. Charakteristické je rovněž odvolávání se na oblasti společnosti, jež subjektivně posilují britskou prestiž a nárok na rovnocenné zacházení³ – kulturu a historii (a sport) – a jejich promítání do oblasti politiky. Přestože je nereálné, že by se taková scéna mohla kdy odehrát ve světě reálné politiky mezi skutečnými politickými představiteli, nabízí určitou reflexi veřejné debaty o „*zvláštním vztahu*“, jež v Británii probíhá po roce 2001, kdy došlo k teroristickému útoku na Spojené státy a Británie se tradičně zhostila své role nejbližšího amerického spojence v boji proti terorismu.

Pojetí Spojeného království jako „transatlantického mostu“ nebo „prostředníka“ mezi Amerikou a Evropou je leitmotivem britské zahraniční politiky od konce 2. světové války a zmiňované metafory jsou pevnou součástí (sebe)vnímání britské identity. Kontroverznost americké zahraniční politiky ve zmiňovaném období a úzké přimknutí Británie ke svému hlavnímu spojenci vyvolaly pochybnosti o udržitelnosti této sebeidentifikace, což se nevyhnutelně odrazilo v zintenzivnění společenské debaty o roli Británie ve světě. Pravidelný čtenář britského tisku se tak v předchozím desetiletí mohl stát svědkem probíhající intenzivní polemiky, která byla projevem rozštěpenosti názorů po období relativního společenského konsenzu⁴. Klíčovou postavou britské politiky ve zkoumaném období 2001-2010 je premiér Tony Blair (po konci svého premiérství v roce 2007 prostřednictvím svého odkazu), jenž ve své osobě ztělesňuje

¹ *Love Actually*, Universal Pictures, režie a scénář Richard Curtis, 135 min., 2003

² Dalším zajímavým filmem na toto téma je *The Special Relationship* z roku 2010 mapující přátelství Tonyho Blaira a Billa Clintona

³ Ve filmu je ovšem postoj fiktivního britského premiéra motivován hlavně milostně a tím je zcela konformní s konvencemi žánru romantické komedie

⁴ William Wallace a Christopher Phillips, „Reassessing the Special Relationship“, *International Affairs* 85: 2 2009, s. 263–284

britskou zahraniční politiku, jež v deseti letech jeho premiérství prošla radikální proměnou.⁵ Hodnocení zahraniční politiky ve zmíněném období je současně neoddelitelné od hodnocení jeho osoby a jeho osobních postojů k roli Británie ve světě.⁶

Předmět výzkumu a předběžná východiska

V této práci vycházíme z interpretativní tradice výzkumu ve společenských vědách a v rámci z ní z analýzy diskurzu, z níž jsme si vybrali pojmový aparát a metody analýzy. Cílem této práce není podrobný nebo systematický popis zahraniční politiky Spojeného království v poválečném období s výjimkou kontextu nezbytného pro analýzu hlavního cíle, jímž je mediální reflexe britsko-amerického vztahu v období 2001 až 2010 na stránkách britského seriózního tisku (tzv. „broadsheets“). Cílem našeho zájmu není ani oficiální politický diskurz vyskytující se v tradičních zdrojích politického diskurzu – v politických projevech, rozhovorech, prohlášeních apod., kde se političtí představitelé musí vyjadřovat promyšleně diplomaticky s ohledem na zájmy, jež se snaží prosazovat, a kde je míra otevřenosti z podstaty věci poněkud omezená. V této práci se spíše zaměřujeme na to, jak zvolená problematika rezonuje ve veřejném mediálním diskurzu, kde autoři nemusí brát diplomatické ohledy na svého spojence, ale současně reflektují politickou rétoriku (ať už se vůči ní vymezují, nebo ji přebírají). Souhlasíme s názorem, že „*denní tisk svou podstatou vyplňuje prostor mezi oficiálním vládním a široce pojatým veřejným prostorem.*“⁷ Pro účely této práce jsme z množství relevantních článků zveřejněných na komentářových a názorových stránkách (Comment and Opinion Pages) britských periodik zvolili 25 komentářů zabývajících se přímo nebo nepřímo *zvláštním vztahem*, které se v letech 2001-2010 objevily v denících Financial Times, The Times, The Guardian, The Daily Telegraph, The Observer, The Independent a v týdeníku The Economist. Tyto komentáře podrobíme diskurzivní analýze.

Především nám jde o to, zachytit jakým způsobem se o zvláštním vztahu běžně referuje v masových médiích, která nejsou určena pro diskusi úzce vymezené skupiny „expertů“ – specialistů na diplomacii a mezinárodní vztahy. Zvolená periodika přirozeně představují pouze omezený výsek mediálního prostoru v Británii, nicméně i přesto zastáváme názor, že do značné míry reprezentují hlavní ideologicko-normativní směry vyskytující se v britské společnosti – konzervativní, sociálnědemokratický a liberální, čímž chceme zamezit, aby zkoumaný vzorek textů byl jednostranně ideologicky zaměřen. Výběr deníků odráží intuitivní předpoklad, že tyto mediální zdroje nabídnou dostatečnou paletu argumentačních repertoárů. Současně se jedná o texty několika různých autorů-komentátorů, kteří mohou i přes ideologickou spřízněnost zastávat různé postoje a hlediska. Přes snahu o zachycení co největší diverzity komentářů jsme v rámci analýzy nezohledňovali postoje uveřejňované v tzv. bulvárních denících a to zejména proto, že znázorňování zahraniční politiky je zde nepříliš časté a omezuje se na relativně jednoduché výpovědi. Námí zvolené „broadsheets“ naopak nabízejí komplexní pohled na britsko-americké vztahy a k problematice se vrací častěji a z různých úhlů pohledu.

Zvláštní vztah přesahuje hranice úzce vymezené zahraniční politiky. Jedná se o komplexní společensko-politický jev zasahující mnohem hlouběji do života především britské společnosti. Interakce mezi Spojenými státy a Velkou Británií je velmi intenzivní i mimo politickou sféru, ať už hovoříme o ekonomické spolupráci (londýnská City), kulturní spolupráci (kinematografie),

⁵ Michael Clarke, „Foreign Policy“, in *Blair's Britain 1997-2007*. Anthony Seldon ed. (Cambridge University Press, 2007), 593

⁶ Clarke, „Foreign Policy“, 609

⁷ Nik Hynek a Vít Střítecký, „Český diskurz o protiraketové obraně a národní zájem“, *Mezinárodní vztahy* 1/2010, 10

mediálním prostředí, akademickém prolínání, smíšených manželstvích či prostě o turistice nebo pobytu příslušníků obou národů na druhém břehu Atlantiku. O existenci společného jazyka (přes všechny lexikální či výslovnostní odlišnosti) zde není potřeba se zmiňovat. Je důležité poznamenat, že mediální reflexe *zvláštního vztahu* bude zahrnovat prvky diskurzu ze všech těchto oblastí a rozhodně se nebude omezovat pouze na politickou sféru.

Kontinuita tohoto privilegovaného vztahu v poválečném období Studené války je odrazem konsenzu politické a společenské elity, jakož i široké veřejnosti, o prospěšnosti a účelnosti spojenectví⁸. Tato dlouhotrvající podpora vedla k vytvoření politického a mediálního diskurzu, který obsahuje ustálené a opakovaně zmiňované referenční prvky, v podobě argumentů, generalizací, příměrů, citací a ustálených slovních spojení, z nichž vzniká jakési jádro diskurzu o *zvláštním vztahu*. V této práci vycházíme z předpokladu, že ve zkoumaném empirickém materiálu budeme moci identifikovat tzv. interpretační repertoáry, jež definujeme jako „*soubory prostředků, které členové daného společenství v textech nějakého diskurzu očekávají, na základě jejichž výskytu usuzují, o jaký diskurz jde, a pomocí nichž v konkrétní situaci a za konkrétním účelem interpretují tu část reality, o které komunikují.*”⁹ Dalším zkoumaným jevem, kterým se budeme zabývat, je intertextovost, tedy odkazování na další texty v rámci diskurzu a na mimotextovou realitu. Vzhledem k historicizujícímu charakteru diskurzu o *zvláštním vztahu* předpokládáme, že intertextovost se bude výrazně projevovat v textech, které do určité míry tematizují partnerství mezi Velkou Británií a Spojenými státy, a to i těch, které se primárně politikou nebo geopolitikou nezabývají.

Při následujícím zkoumání budeme vycházet z následující hypotézy:

Existence a prospěšnost *zvláštního vztahu* bude předmětem značné míry konsenzu mezi autory komentářů a to i přes odlišnost uváděných konkrétních důvodů a výchozích ideologických postojů. Hlavním zkoumaným problémem této práce bude identifikace projevů této shody v mediálním diskurzu. Naším předběžným předpokladem je, že tento konsenzus bude pramenit ze sdílených představ komentátorů (sociální reprezentace) o:

- 1) povaze tohoto spojenectví,
- 2) postavení Spojeného království ve světě,
- 3) vztahu k Evropě,
- 3) sdílených kulturních hodnotách.

Jedním ze stěžejních úkolů této práce bude v souladu s tím předložit popis takové sociální reprezentace a podložit ji analýzou vybraných textů. Analýza komentářů by tedy měla identifikovat opakující se argumentační strategie a interpretační repertoáry, přičemž dalším charakteristickým rysem bude i velká míra intertextovosti. Současně vycházíme z předpokladu, že se po roce 2001 budou více než do toho období objevovat snahy o přehodnocení *zvláštního vztahu* v důsledku boje proti terorismu a invaze do Iráku, aniž by ale zásadním způsobem byla zpochybněna jeho budoucnost. Tyto snahy je možné interpretovat mimo jiné i jako pokus o snahu vymanit se ze stávajícího diskurzu. Analýza takto vymezeného vzorku diskurzu by rovněž mohla odhalit případné rozdíly v sociální reprezentaci různých autorů, případně různých publikací. Pokusíme se tedy v závěrech o jejich komparaci. Vzhledem k metaforické bohatosti diskurzu o *zvláštním vztahu* a významu metafor pro lidské uvažování se rovněž pokusíme o analýzu použitých metafor na základě konceptuální teorie metafor.

Zkoumání *zvláštního vztahu* v rámci mezinárodních vztahů a analýzy zahraniční politiky je v britském kontextu velmi rozšířené, což nepřekvapuje, uvědomíme-li se, že v podstatě hovoříme

⁸ Andrew Gamble, *Between Europe and America: The Future of British Politics* (Palgrave Macmillan, 2003), 107

⁹ Jiří Homoláč, *Internetové diskuse o cikánech a Romech* (Nakladatelství Karolinum, 2009), 23

o základní doktríně britské zahraniční politiky v posledních 70 letech¹⁰. Velmi časté je i zkoumání společenského kontextu *zvláštního vztahu*, kdy jsou předmětem zájmu zejména historické kořeny, kulturní sounáležitost obou zemí, ekonomická či vojenská dimenze apod. Konkrétně britskému politickému diskurzu se věnoval například Henrik Larsen ve své práci¹¹ analyzující postoje politických stran k evropské integraci v 80. letech, dále Norman Fairclough zaměřující se na diskurz New Labour¹² nebo Louise Phillipsová¹³ popisující změny politického diskurzu v období thatcherismu. Zatím se však žádná práce nevěnovala systematicky diskurzivním praktikám v oblasti *zvláštního vztahu*, ani mediální diskurz jako jeden z faktorů ovlivňující zahraniční politiku dosud nebyl předmětem zkoumání. V českém kontextu nebyla v poslední době publikována práce zabývající se tímto aspektem britské zahraniční politiky, přitom dilema mezi Amerikou a Evropou, jež je v jádru britské mediální polemiky, je přítomno přinejmenším v části českého uvažování o zahraniční politice ČR. Použití diskurzivní analýzy v politických vědách není v českém kontextu příliš časté, můžeme citovat například Hynka a Stríteckého a jejich studii o diskurzu o protiraketové obraně, případně studii Druláka a Königové¹⁴ o metaforách o EU používaných českými úředníky. Metodologicky velmi přínosná je v českém kontextu studie Jiřího Homoláče o diskurzu v rámci internetových debat o Romech.

V první části věnované analýze zahraniční politiky jako svébytné oblasti politické analýzy budeme vycházet z knihy Christophera Hilla *The Changing Politics of Foreign Policy*. V metodologické části věnované popisu přístupu k analýze novinových komentářů se kromě již zmíněných autorů opíráme zejména o knihu *Discourse Analysis as Theory and Method* od autorky Jørgensenové a Phillipsové popisující hlavní rozdíly mezi jednotlivými metodologiemi v rámci diskurzivní analýzy a jejich aplikace ve společenských vědách. Pro aspekty spojené konkrétně s politickým diskurzem jsme zvolili práci Paula Chiltona *Analyzing Political Discourse*, pro specifickou analýzu mediálního diskurzu pak knihu *Analyzing Newspapers. An Approach from Critical Discourse Analysis* od Johna Richardsons. Pro popis poválečného politického diskurzu a jeho konceptualizaci ve třetí kapitole jsme z mnoha publikací tematizujících *zvláštní vztah* z různých úhlů pohledu vybrali následující: *A Special Relationship?: Anglo-American Relations in the Cold War and After* od Johna Dumbrella, *Shifting Alliances. Europe, America and the future of Britain's global strategy* od Patricka Diamonda, *Hug Them Close: Blair, Clinton, Bush and the 'Special Relationship'* od Petera Riddella, *Blood, Class and Empire. The Enduring Anglo-American Relationship* od Christophera Hitchense a *Between Europe and America: The Future of British Politics* od Andrewa Gamblea. Současně jsme přihlíželi k dalším článkům a publikacím, které se zabývají historickým hodnocením zkoumaného jevu. Vzhledem k množství tohoto materiálu si neklademe za cíl vyčerpávající popis britského uvažování o zvláštním vztahu. Empirický materiál v podobě vybraných komentářů je blíže popsán v kapitole druhé a celé znění je pak součástí příloh.

Struktura práce

V **první** kapitole se pokusíme o popis souvislostí mezi analýzou zahraniční politiky a veřejným mediálním diskurzem. Jako teoretický rámec jsme zvolili práci Christophera Hilla, jež se vymezuje

¹⁰ Patrick Diamond, *Shifting Alliances. Europe, America and the future of Britain's global strategy* (Politico's Publishing, 2008), 9

¹¹ Henrik Larsen, *Foreign Policy and Discourse Analysis: France, Britain, and Europe* (Taylor & Francis, 1997)

¹² Norman Fairclough, *New Language, New Labour?* (Routledge, 2000)

¹³ Louise Phillips, „Rhetoric and the spread of the discourse of Thatcherism“, *Discourse and Society* 7(2), s. 209-241

¹⁴ Petr Drulák a Lucie Koenigová, Figuring Out Europe: EU Metaphors in the Minds of Czech Civil Servants, *Perspectives* 28/2007, s. 5-23.

vůči tradiční analýze zahraniční politiky tak, jak byla pojmána v rámci oboru mezinárodních vztahů v poválečném období, kdy se hlavní důraz kladl na institucionální procesy a historický kontext. Hill si klade za cíl vytvoření nového konceptuálního rámce pro zkoumání zahraniční politiky, který by zohledňoval dosud opomíjené faktory ovlivňující tvorbu a provádění zahraniční politiky jako jsou média, veřejné mínění, nevládní a nadnárodní aktéři, kulturní hodnoty a ekonomické vztahy. Na tomto základě se pak pokusíme o krátký popis britského mediálního prostoru a jeho interakce s politickou elitou na straně jedné a veřejným míněním na straně druhé. Do toho kontextu se pokusíme zasadit periodika, z nichž jsme si vybrali komentáře, jež budou následně předmětem analýzy.

V **druhé** kapitole popíšeme teoretická východiska, z nichž budeme vycházet při analýze materiálu, a metodologii, kterou jsme zvolili pro zkoumání zvoleného jevu. Diskurzivní analýza jako interpretativní přístup ke zkoumání významotvorných praktik v jazyce se dělí na několik nejasně vymezených škol představovaných jejich hlavními představiteli. Přes určité epistemologické rozdíly lze však u jednotlivých variant nalézt shodné teoretické předpoklady a metody pro jejich aplikaci. Tato část tedy poskytne stručný přehled hlavních směrů diskurzivní analýzy, vymezení klíčových pojmů a poté se bude věnovat popisu zvolených metod pro vlastní analýzu publicistických textů.

Ve **třetí** kapitole přistoupíme k excerpci odborné literatury na téma *zvláštního vztahu* s přihlédnutím ke konstituujícím prvkům diskurzu a k hlavním tematickým okruhům politické a veřejné debaty. Fenomén *zvláštního vztahu* je předmětem celé řady více či méně odborných publikací a článků, které popisují jeho genezi, hlavní aktéry a události, společenský kontext a perspektivu budoucnosti vztahu. Nabízejí reflexi vztahu z hlediska mezinárodních vztahů, politikologie, sociologie, historie a kulturních studií. Častým tématem prací je vývoj vojenské a zpravodajské spolupráce, postavení Británie v geopolitickém uspořádání světa, vztah k evropské integraci, hospodářská spolupráce a systém osobních vazeb mezi politiky a politickými stranami na obou stranách. Ve všech těchto souvislostech je *zvláštní vztah* jedním z faktorů, který je potřeba zohlednit jako základní součást zahraničněpolitické orientace Velké Británie. Primárně se však vybrané publikace analýzou diskurzu nezabývají, přestože vycházejí z analýzy textů a politických projevů. Hlavním důvodem jejich výběru (z několikanásobného počtu publikací věnovaných této problematice) byla skutečnost, že předkládají historický přehled zvláštního vztahu a nabízejí svou interpretaci společenského kontextu. Na základě této sekundární literatury se pokusíme o popis politického a společenského diskurzu o *zvláštním vztahu* v jeho historické perspektivě. Nejde nám přitom o vyčerpávající popis všech peripetií, kterými britsko-americký vztah v poválečném období prošel, ale o operacionalizaci hlavních tematických okruhů, jež se ve veřejném diskurzu vyskytují. Závěrem této části by měla být konceptualizace hlavních pojmů diskurzu. Při ní se chceme zaměřit na následující kategorie:

- Partnerství se Spojenými státy – jaká je/měla by být jeho povaha
- Postavení UK ve světě – jaké místo Británii náleží/náležet mělo, jaké jsou vztahy k jiným entitám, zejména k Evropě
- Národní identita – „jací jsme“ a vymezení vůči „jiným“
- Národní zájem – jak se přistupuje k jeho definici

Cílem **čtvrté** kapitoly bude využití takto vytvořeného popisu diskurzu pro analýzu jeho reflexe v britském mediálním prostředí po roce 2001. Zde budeme aplikovat model analýzy vytyčené ve druhé kapitole, nejprve se zaměříme na popis kontextu jednotlivých komentářů a pak přistoupíme k tematické analýze, identifikaci použitých jazykových prostředků, historických generalizací a intertextových odkazů. Pokusíme se o jejich zařazení do konceptualizovaných kategorií, ke kterým jsme dospěli v rámci kapitoly třetí. Dále se pokusíme o analýzu použitých

metafor na základě konceptuální teorie metafor¹⁵. Hlavním výstupem této části by měla být rekonstrukce nejčastěji sdílených představ komentátorů, narativních konstrukcí a posouzení proměnlivosti diskurzu v rámci zkoumaného období.

Pátá kapitola shrne výsledky analýzy a pokusí se interpretaci závěrů. Otázky, na které se budeme snažit odpovědět v této části, jsou následující: Jaké bylo obecně směřování a vývoj britského mediálního diskurzu o *zvláštním vztahu* po roce 2001? Jaká je sociální reprezentace *zvláštního vztahu* u jednotlivých autorů? Můžeme nalézt shodné interpretační repertoáry u více autorů? Je možné považovat diskurz o *zvláštním vztahu* za součást národní identity? Dále se zamyslíme nad rolí jednotlivých autorů komentářů a vlivem kontextu daného periodika.

¹⁵ Petr Drulák et al., *Jak zkoumat politiku* (Portál, 2008)

1. PRVNÍ KAPITOLA

1.1. Média a zahraniční politika

Cílem této úvodní kapitoly je vymezit předmět zkoumání a zasadit jej do teoretického rámce. Tak jako u většiny společenských věd i v mezinárodních vztazích je možné v poválečném období sledovat postupné změny zaměření a teoretického ukotvení zkoumání. Postpozitivistický přístup se vymezuje vůči realismu a behavioralismu a začíná zdůrazňovat nové dimenze studia.¹⁶ Jako relativně nová akademická disciplína se v posledních 50 letech etabloval v rámci studia mezinárodních vztahů nový obor – Analýza zahraniční politiky (FPA, Foreign Policy Analysis), která poskytuje užitečný analytický rámec pro zkoumání toho, co se běžně nazývá zahraniční politika, většinou jednoho státu (tj. country studies), ale případně i regionů. „*Analýza zahraniční politiky se nachází na rozhraní zkoumání domácí politiky (politics) a mezinárodních vztahů*“.¹⁷

FPA se neomezuje pouze na studium vztahů mezi státy, ale i mezi státy a transnacionálními aktéry, a to i v různých tematicky vymezených oblastech, přitom si uvědomuje, že se pohybuje v komplexním mezinárodním politickém systému. Jádrem zkoumání však i nadále spočívá v pochopení rozhodovacích procesů a jejich proměny. FPA zkoumá na obecné úrovni, jak se organizované skupiny ve společnosti vzájemně ovlivňují v kontinuu mezi antagonismem a spoluprací. Původně bylo předmětem zkoumání spíše chování úzké elity s vlivem na utváření zahraniční politiky, často v rámci byrokratizovaného systému rozhodování. Dnes ale FPA zahrnuje kromě analýzy procesů a aktérů a jejich vlivu na výslednou prakticky aplikovanou zahraniční politiku i hlubší významy související se společenským kontextem, kde tyto procesy probíhají. Zajímá se například o to, jakým způsobem se neustále redefinují jednotliví aktéři ve vzájemných interakcích, přičemž skupina aktérů a faktorů majících vliv na utváření zahraniční politiky se neustále rozšiřuje. „*Mezihra (a prolínání) mezi domácími a zahraničními zdroji jednání je klíčová pro moderní pojetí toho, co FPA zkoumá.*“¹⁸ Proměny mezinárodního geopolitického kontextu v posledních několika desetiletích, kdy vzrostl počet aktérů zahraniční politiky a kdy fenomén globalizace vedl k prohloubení vazeb mezi ekonomickými, ale i politickými entitami, vedly rovněž k nárůstu zájmu veřejnosti o zahraniční politiku. Bezesporu k tomu přispělo i rozšíření elektronických médií a neustálý globální zpravodajský cyklus.

V rámci oboru mezinárodní vztahy v posledních letech probíhá podobně jako v jiných sociálních vědách epistemologická debata o primárnosti působnosti lidského jednání (agency) nebo sociálních struktur při zkoumání jevů. V podstatě jde o spor o kauzalitu sociálních jevů, které badatelé v rámci mezinárodních vztahů zkoumají. Hill tuto debatu nepovažuje za příliš plodnou, vzhledem k tomu, že sociální jevy jsou nadměru komplexní. Sociální struktury definuje následovně:

„*Faktory vytvářející prostředí, ve kterém působí aktéři. Je jich mnoho na různých úrovních, představují procesy či vzorce interakce, nejsou pevně dané, mění se působením aktérů.*“¹⁹

Lze tedy říci, že sociální struktury reálně ovlivňují aktéry a naopak, neboť jsou v neustálé interakci. Při aplikaci na FPA lze tedy vycházet z toho, že diskurz je konstituující faktor, neboť tvoří jak strukturu samotnou, tak i obecný rámec. Jedná se přirozeně o vysoce abstraktní koncept,

¹⁶ Christopher Hill, *The Changing Politics of Foreign Policy* (Palgrave Macmillan, 2003), 98

¹⁷ *Ibid.*, 23

¹⁸ *Ibid.*, xix

¹⁹ *Ibid.*, 26

jenž v izolaci nemůže posloužit k objasnění všech rozhodnutí v zahraniční politice, nicméně může přispět k objasnění tradičně zastávaných postojů přetrvávajících přes nevyhnutelné změny geopolitického kontextu. Racionalita (teorie racionálních aktérů a prosazování národního zájmu v mezinárodních vztazích) se do značné míry pohybuje v intencích dominantního diskurzu²⁰ a jako taková do značné míry podléhá argumentačním východiskům, které jsou v diskurzu již a priori obsaženy, což poněkud oslabuje její proklamovanou objektivitu. Spory o definici národního zájmu provázejí FPA od jejího vzniku. Klíčová se v kontextu této práce jeví otázka, zda lze definovat národní zájem nezávisle na hodnotách obsažených v diskurzu. Podle Hilla se dnes obecně uznává, že „*fakta nelze oddělovat od různých percepčí a sebe-identifikace aktérů.*“²¹ Teoretické ukotvení FPA se neopírá se o jednu teorii, ale o soubor tzv. middle-range teorií, v moderním pojetí záměrně zůstává otevřená novým teoretickým přístupům, přičemž již z povahy věci vyplývá, že je interdisciplinární.

FPA se nyní ve větší míře přiklání ke zkoumání psychologie rozhodování a kognitivních aspektů lidské mentality. V poli zájmu jsou také emocionální (iracionální) faktory, jež vznikají například vyjadřováním skupinové solidarity a vymezování se vůči cizímu – obecně lze říci, že se FPA mnohem více než v minulosti zabývá sociální identitou.²² Běžné jsou také psychobiografie významných státníků a studie vlivu osobnostních rysů na utváření zahraniční politiky. kontextová analýza významu nabývá .

V rámci FPA se v akademické debatě řešila rovněž otázka jasného ohraničení zahraniční politiky vůči politice domácí v době, kdy dochází ke splývání těchto oblastí. Hill operativně definuje zahraniční politiku následovně:

*„...jedná se o souborní oficiálních vnějších vztahů vedených nezávislým aktérem (obvykle státem) v mezinárodním prostředí.“*²³

Zkoumání zahraniční politiky jako takové si vyžaduje zkoumání fungování politické sféry a jejích hlavních aktérů. Většinou se v tomto smyslu hovoří o krocích vlády, oficiálních programových dokumentech, prohlášeních o hodnotách apod., což jsou všechno politické akty sloužící k dosažení určitých cílů. Zjednodušeně lze v rámci FPA nalézt také pojetí zahraniční politiky jako to, co má v popisu práce a prakticky provádí příslušné ministerstvo. V tomto smyslu zahraniční politika ovšem ale implikuje i koherentnost, ve smyslu systematického propojování různých činností, které stát vyvíjí navenek, přitom některé z nich označuje za prioritní (národní zájmy), a současně proklamuje hodnoty, které společnost akceptuje jako obecně sdílené a tím vším přispívá k vytváření identity.²⁴ Odborník na diplomacii Christopher Meyer shodně tvrdí, že zahraniční politika je rovnice obsahující nezbytně jak národní zájmy, tak hodnoty, bez nichž je definice zájmů nemyslitelná.²⁵

Jako příklad lze uvést studii Henrika Larsena, který provádí analýzu dominantního diskurzu (nebo diskurzů) v britské a francouzské zahraniční politice 80. let 20. století. Jazyk je v jeho chápání považován za klíčový pro národní identitu, mimo jiné také proto, že na identitu bude mít vliv diskurzivní reprezentace „cizinců“. Zahraniční politika tedy podle Hilla posiluje sebevnímání národní specifičnosti. Studium reálně používaného jazyka v zahraniční politice proto může prozradit mnohé o mentalitě a chování aktérů, kteří se v ní pohybují. Přitom je jazyk relativně

²⁰ Larsen, *Foreign Policy and Discourse Analysis*, 22

²¹ Hill, *The Changing Politics of Foreign Policy*, 10

²² *Ibid.*, 109

²³ *Ibid.*, 3

²⁴ *Ibid.*, 5

²⁵ Christopher Meyer, *Getting our Way. 500 Years of Adventure and Intrigue: The Inside Story of British Diplomacy* (Weidenfeld & Nicholson, 2009), 172

málo využívaný zdroj pro zkoumání zahraniční politiky.²⁶ Relevantnost zkoumání domácího diskurzu je přitom nasnadě, neboť právě tady se vytvářejí základní postoje, jež potom ovlivňují formulování a provádění zahraniční politiky. Domácí prvek zahraniční politiky vždy existuje, jen jeho rozsah se liší stát od státu, neboť „*různé společnosti vytvářejí různé druhy domácího vkladu do zahraniční politiky, včetně koncepce ideálního světa a co udělat pro jeho dosažení.*“²⁷

Přitom pojmy, se kterými FPA v poslední době pracuje – např. percepce – odkazují na diskurzivní realitu, tedy jak realitu pojmenováváme, jak vnímáme svět, sama sebe, ostatní. Znázorňování reality, v projevech, prohlášeních, rozhovorech, článcích, v oficiální a neoficiálním kontextu, vede k utváření stereotypů – zažitých forem vyjadřování, což nutně vede k zjednodušování komplexní reality. Toto zjednodušení rovněž přispívá k zúžení myšlenkového spektra, neboť se jen obtížně ve veřejném diskurzu tematizují názory a představy, které z hlavního proudu diskurzu vybočují. Zejména v politické a novinářské praxi bývá používán diskurz velmi stabilní, až repetitivní, a nevede ke zpochybňování zažitých pravd. V tomto smyslu přispívá k zachování statu quo a odráží tak do značné míry konsensus společnosti k danému tématu. Veřejný diskurz však není vždy jednotlivý a neměnný. Jednak je v rámci něho možné rozpoznat odlišná východiska, zájmy a akcenty reflektující vývoj myšlenkových proudů a sociální stratifikaci společnosti, jednak dokáže pozměnit své směřování také v reakci na aktuální události. Stává se, že dlouhodobý konsensus k danému tématu je „otřesen“ v důsledku zásadních změn kontextu, jak tomu bylo např. po konci Studené války nebo po 11. září 2001. Takové situace se projevují především zvýšenou intenzitou veřejné debaty. V praxi také pravděpodobně bude panovat značný rozdíl v tom, jak intenzivní domácí debata o zahraniční politice probíhá například v Británii a v České republice a jak ustálený a propracovaný bude politický diskurz. Zahraniční politiku daného státu totiž nelze oddělit od kontextu, ze kterého vyrůstá.²⁸ Zahraniční politika „*náleží*“ společenství, v jehož jméno je provozována, je tedy potřeba i zkoumat, jaký má domácí společnost vztah k zahraniční politice a jak se v ní sama odráží – jde tedy o analýzu sebevnímání či identity, ať už jednotlivých autorů diskurzu nebo sociálních skupin, jež jsou příjemci takového diskurzu.

Aktéři zahraniční politiky se nepohybují ve vakuu – institucionální a politické prostředí bude ovlivňovat jejich vnímání světa. Domácí společnost je jasně odlišná od zahraniční – je dána kulturou, jazykem, historií atd. Tyto zdroje identity zahrnuje Hill mezi domácí zdroje zahraniční politiky, jež si zasluhují více odborné pozornosti.²⁹ Je evidentní, že v každém politickém rozhodování spolupůsobí řada osobních a osobnostních faktorů a proto FPA musí studovat i formování identit (jednotlivců i kolektivní) a popisovat kontext v podobě sociálních struktur. V minulosti v politických vědách často proklamovaná racionalita politických aktérů je tedy striktně vzato podmíněná místem, dobou a společenským kontextem. „*Kognitivní psychologie může významně přispět k porozumění toho, jak se přijímají rozhodnutí v zahraniční politice.*“³⁰ Hill poukazuje na to, že řada vedoucích politických představitelů (decision-makers) téměř nevyhnutelně vykazuje lidskou tendenci přetvářet hlubší osobní vztahy v „sentimentální spojenectví“ a uvádí to jako potvrzení, že absolutní racionalita v zahraniční politice neexistuje.³¹ Dalším zdrojem zahraniční politiky je podle něj „světové mínění“ (World Opinion), pojem sice nedefinovatelný, ale přitom se jedná o jev, na který politici reálně berou ohled vzhledem k tomu, že vyjadřuje (měnící se) náladu médií a veřejnosti a představuje tedy v podstatě jakýsi diskurzivní konsensus. V kontextu

²⁶ Hill, *The Changing Politics of Foreign Policy*, 9

²⁷ Ibid., 16

²⁸ Ibid., 37

²⁹ Ibid., 39

³⁰ Ibid., 116

³¹ Ibid., 113

současné vleklé hospodářské krize v eurozóně jsou analogickým jevem „finanční trhy“, podle nichž politici měří míru důvěry, již požívají u sociální skupiny ekonomů a investorů.

1.2. Domácí zdroje zahraniční politiky

Hill schematicky mezi domácí zdroje zahraniční politiky zahrnuje parlament, nátlakové skupiny, veřejné mínění a média. Domácí a zahraniční politiku považuje za dvě sice oddělené, ale jinak od sebe neoddělitelné sféry.³² I domácí, nejen mezinárodní faktory, mohou určovat postavení země ve světě. Proces, v němž domácí prostředí ovlivňuje zahraniční politiku a naopak, vede k vytváření postojů, od kterých se odvíjí tradice zahraniční politiky, již je možné nazvat diskurz.³³ Tím se upevňuje její kontinuita, neboť je tímto způsobem institucionalizovaná v procesech, jazyce a v institucích. Nicméně debata o konkrétních projevech zahraniční politiky či jejich zásadách se často odehrává uvnitř úzkých mantinelů, ve kterých jak decision-makers, tak komentátoři v médiích zastávají stejné konvenční argumenty a východiska.³⁴

Hill rovněž popisuje roli médií ve vztahu k zahraniční politice jako stážce bran (gatekeepers), čímž poukazuje na komplexnost zahraničněpolitických otázek, jejich odtažitost od všedního života a jejich nesrozumitelnost pro běžného občana, který by se bez zprostředkovatelské role médií nemusel v této oblasti politiky vyznat. Dosud není k dispozici mnoho studií popisujících vztah mezi médii a zahraniční politikou.³⁵ Vliv médií se zjednodušeně projevuje dvojitým způsobem – jednak působí na veřejné mínění zdůrazňováním emotivního náboje vybraných kontroverzních témat, jednak přímo na představitele zahraniční politiky, kteří si nemohou dovolit ignorovat mediální odraz své práce a snaží se ho sami formovat. Média, zejména ta uznávaná, mohou působit jako téměř výlučný zprostředkovatel postojů elity vůči veřejnosti, neboť do značné míry určují, jak se bude vyvíjet debata o zahraniční politice a jaké budou její závěry – lze tedy říci, že znázorňují dominantní diskurz. Média poskytují komunikační kanál mezi profesionály v oblasti zahraniční politiky a angažovanou veřejností – hlavními ovlivňovateli (opinion-formers) jsou zahraničně-političtí komentátoři – mají tedy jedinečnou možnost ovlivňovat politickou argumentaci a rozhodují tak vlastně o její legitimitě.

1.2.1. Larsenova diskurzivní analýza zahraniční politiky

Larsen ve své knize o diskurzu v zahraniční politice kritizuje hlavní proud FPA o psychologických faktorech při rozhodování státníků a jako vhodnější metodologický přístup ke zkoumání faktorů ovlivňujících zahraniční politiku předkládá analýzu diskurzu. Psychologizující FPA totiž podle Larsena ignoruje obecné dlouhodobé aspekty, např. společenský kontext ovlivňující rozhodování. Důraz na individuální motivaci státníků je přehnaný, neboť vede k vytváření kognitivní mapy jednotlivé osobnosti, místo aby se více zohlednily kolektivně sdílené představy a názory, které jsou považovány za samozřejmost.³⁶ Larsen přitom nepopírá, že charismatičtí vůdci mohou vahou své osobnosti zvrátit povahu konsensu a jako příklad v britské politice uvádí Margaret Thatcher, i když i ona pouze rozvíjí myšlení americké Nové pravice.

³² Ibid., 224

³³ Ibid., 248

³⁴ Ibid., 278

³⁵ Ibid., 273

³⁶ Larsen, *Foreign Policy and Discourse Analysis*, 5

Diskurz může objasnit, tj. interpretovat, politiku v určitém období tím, že popíše symbolickou reprezentaci světa, o kterou se konkrétní text opírá.³⁷ Nezpochybňované životní pravdy a jejich jazykové ztvárnění pomáhají jedincům vyznat se ve světě a podle Larsena by měly být považovány za základní rámec, ve kterém se zahraniční politika odehrává, ne jako pouze jedna z proměnných, která ji ovlivňuje. Jazykový přístup je užitečný pro analýzu kolektivních představ a názorů, neboť ty omezují a usměrňují rozhodování každého jednotlivce, politiky nevyjímaje. Podobná analýza by měla být vhodná právě pro studium strukturovaných politik.³⁸ „*Hlavním důsledkem použití jazykového přístupu (ke studiu zahraniční politiky) je zkoumání pojmů a argumentů objevujících se v reálných textech, spíše než zkoumání vlastních rozhodnutí.*“³⁹ Politická argumentace se skrývá v diskurzu – v povaze diskurzu je vypichovat určité hodnoty a jiné vylučovat nebo ignorovat.⁴⁰

Larsenův závěr týkající se kontinuity zahraniční politiky poukazuje na to, že v diskurzu panuje větší míra shody, než by se dalo čekat ze zdánlivě nesmiřitelného antagonismu některých politických aktérů.⁴¹ Političtí aktéři jsou totiž vázáni stejnými hodnotami a pravidly diskurzu.⁴² Politický diskurz je sice možné dělit na jednotlivé ideologické proudy, ale základní argumentace přitom často zůstává stejná - národní, tj. vyplývá z národní identity nebo se vůči představě národní identity vymezuje. Politici využívají historicizující narativní konstrukce k mobilizování veřejného mínění a legitimizaci svých postojů a v důsledku toho vznikají dominantní mýty a klišé v uvažování, které pramení z toho, že společnost obecně vnímá vlastní dějiny jako zdroj ponaučení. Konkrétní ponaučení je potom věcí politické interpretace – odkazy na „historickou minulost“ představují diskurzivní konstrukt využívající minulost pro současné účely, na základě toho, „*co je z minulosti vybráno a jaký význam tomu je přičten*“.⁴³ Tento proces interpretace, tj. jak se taková ponaučení vytvářejí, jak se konkrétně projevují v jazyce a jak se mění v závislosti na měnícím se kontextu, je předmětem této práce.

1.2.2. Veřejné mínění

Pro účely analýzy SR je vhodné rozlišovat tři základní oblasti diskurzu, jež se vzájemně ovlivňují. Jakákoli analýza diskurzu o SR tedy nutně bude odrážet to, kam je kladeno jádro diskurzu. První jsou osobní vztahy mezi čelnými politickými představiteli. Ty jsou současně nejvíce tematizované, což nepřekvapuje vzhledem k jejich postavení v politickém systému a vzhledem k časté personifikaci mediálního zpravodajství. Sama o sobě nicméně nahodilost dobrých či špatných osobních vztahů mezi americkým prezidentem a britským premiérem nemůže tvořit základ tak intenzivního a trvalého spojení mezi dvěma zeměmi vzhledem k tomu, že politické kariéry jsou relativně krátké a spojení by bylo potřeba při každé obměně na vrcholu politiky obnovovat od začátku. Proto je potřeba zkoumat rovněž oblast elitní spolupráce, tj. institucionalizovanou výměnu na úrovni úředníků, systematickou spolupráci pevně ukotvenou v byrokratické praxi. Třetí analytickou oblastí SR jsou masově sdílené hodnoty a postoje, které jsou stabilnější a které přitom vytvářejí omezující rámec pro první dvě zmiňované kategorie. „*Masově sdílené postoje s velkou pravděpodobností ovlivňují jednání lídrů a politické elity.*“⁴⁴ Vycházíme

³⁷ Larsen, *Foreign Policy and Discourse Analysis*, 32

³⁸ *Ibid.*, 9

³⁹ *Ibid.*, 28

⁴⁰ Hill, *The Changing Politics of Foreign Policy*, 179

⁴¹ Larsen, *Foreign Policy and Discourse Analysis*, 19

⁴² *Ibid.*, 20

⁴³ *Ibid.*, 24

⁴⁴ Jorgen Rasmussen a James M. McCormick, „British Mass Perceptions of the Anglo-American Special Relationship“, *Political Science Quarterly* Volume 108(3), podzim 1993, 518

z předpokladu, že dlouhodobé vztahy mezi dvěma zeměmi se nemohou zakládat pouze na aktuálních událostech, ale především na vnímaných hodnotách a postojích. Tyto kolektivně sdílené postoje slouží i jako ukotvení pro tvůrce elitní zahraniční politiky.⁴⁵

Britská veřejnost v systematických průzkumech veřejnosti několikrát prošla výraznou ztrátou důvěry v americké prezidenty. Tento jev se vyskytl v 80. letech 20. století za Ronalda Reagana a v první dekádě 21. století za George W. Bushe, tedy za vlády prezidentů, kteří se vyznačovali aktivní zahraniční politikou. Důvody byly v obou případech pochyby o schopnosti těchto prezidentů řešit světové problémy. Zahraniční intervence USA hrály při utváření těchto postojů svou roli, v některých případech britská veřejnost vnímá USA jako „dobrodruha“, který zneužívá své dominantní postavení, jindy naopak oceňuje řešení konfliktů ve světě.

Podle studie Rasmussena a McCormicka analyzující na základě průzkumů veřejného mínění společnosti Gallup postoje Britů v 80. letech 20. století se britská veřejnost řídí případ od případu (př. nálety na Tripolis) tím, zda podle jejího názoru USA konflikty vyvolávají nebo spíše uklidňují. Rasmussen a McCormick si kladou otázku, zda je možné konstatovat, že Britové vnímají vztahy k Americe dlouhodobě jako výjimečné a zda se nějak projevuje tradice SR. Konkrétně Rasmussen a McCormick zkoumají vztah mezi popularitou premiéra a blízkostí anglo-amerického spojení na pozadí konfliktních událostí ve světě. Průzkumy sice registrují určitý pokles v případě mezinárodních konfliktů, ale nelze jej spojovat pouze se zahraniční politikou, protože „průměrní“ voliči jsou málo citliví na nedomácí témata a jejich hodnocení premiéra je jen málo ovlivněno jeho působením v zahraniční politice. V tom se liší od mediálního obrazu, kde jsou zahraničněpolitické otázky relevantnější pro utváření obrazu premiéra - „*masové percepce se liší od elitních postojů.*“⁴⁶ Docházejí k závěru, že sice existuje kulturně podmíněná afinita (na základě otázky, jak blízko k sobě mají UK a USA), kdy podle průzkumů jsou USA považovány za nejlepšího přítele UK, ale co se týče role USA ve světě – připomínáme, že průzkumy jsou z období Studené války – britské postoje jsou spíše negativní. I zde dochází přirozeně k oscilaci, neboť mínění reaguje na aktuální události, ale autoři dospívají k závěru, že „*je nemožné odhalit konsistentní soubor hodnot spojovaných s SR*“ a konstatují, že postoje běžných občanů k USA jsou podobné jako k jiným zemím.⁴⁷ Zřetelný antiamerikanismus identifikují spíše u labouristických voličů, „*labouristický premiér by teoreticky mohl ztratit popularitu voličů a straníků, pokud by byl vnímán jako příliš příznivě nakloněný USA.*“⁴⁸ Komentovaný průzkum postojů britské veřejnosti a elitní skupiny ovlivňovatelů k vybraným otázkám zahraniční politiky, provedený v roce 2010 před nástupem nové koaliční vlády, rovněž konstatuje určité rozdíly ve vnímání USA a Evropy u široké veřejnosti a mezi elitními členy společnosti.⁴⁹ V žebříčku nejoblíbenějších zemí nicméně se na předních místech umísťují bývalé britské kolonie Nový Zéland, Kanada a Austrálie. Za zmínku stojí britská kultura (a BBC), jež se v hodnocení veřejnosti objevuje jako nejužitečnější nástroj britského vlivu v zahraničí.⁵⁰ U obou těchto zjištění je možné konstatovat vliv percepce národní identity na postoje k zahraničněpolitickým otázkám.

1.2.3. Mediální diskurz

⁴⁵ Ibid., 522

⁴⁶ Ibid., 540

⁴⁷ Ibid., 534

⁴⁸ Ibid., 541

⁴⁹ Robin Niblett a Peter Kellner, „British Attitudes Towards the UK's International Priorities“, A Chatham House-YouGov Survey, červenec 2010

⁵⁰ Ibid.

Rozdíl mezi politickým a veřejným diskurzem je nezřetelný, vzájemně se ale ovlivňují. Vycházíme z toho, že politický diskurz je použitím jazyka způsobem, který lidé jakožto politické bytosti rozpoznají jako „politický.“⁵¹ Vedoucí političtí představitelé i mediální komentátoři patří k nejasně definované skupině „zahraničně-politické elity“, tj. k nepočtené sociální skupině jednotlivců, kteří se veřejně a systematicky vyjadřují k zahraniční politice své země. Veřejná sféra je sice otevřená a a priori nikoho nevyklučuje, ale v praxi je počet hybatelů diskurzu omezený.

Mediální (novinový) prostor slouží jako určité rozhraní mezi oficiální politickou rétorikou, jež se primárně řídí politickými zájmy, a širší pojetými postoji veřejnosti, které nemusí být vždy explicitně formulovány. Oba tyto aspekty jsou v typickém novinovém komentáři reflektovány a na oba tyto prostory jsou také zacíleny. Jako významné politické téma související s postavením Británie ve světě, s definováním národních zájmů a národní identity je *zvláštní vztah* často tematizován na stránkách britského seriózního tisku a je tedy nedílnou součástí veřejného mediálního prostoru. To se projevuje ve zpravodajství o určitých zahraničně-politických událostech, k nimž patří setkávání vysokých politických představitelů, debat v parlamentu nebo zásadních projevů s geopolitickým zaměřením. Kromě toho je ale *zvláštní vztah* námětem komentářů na stránkách hlavních periodik, které jdou nad rámec aktuálního a faktografického zpravodajství a nabízejí hlubší zamyšlení nad existencí tohoto partnerství a jeho implikacemi pro britskou politiku a společnost.

V případě *zvláštního vztahu* jsou střediskem našeho zájmu společné představy o světě (reprezentace) komentátorů, které je možné z diskurzu vyčíst. Komentáře v celostátních novinách jsou věnovány reflexi jevů celospolečenského významu a jsou určeny nejen široké veřejnosti (nebo té její části, která pravidelně konzumuje denní novinovou produkci), ale současně také zahraničně-politické elitě (jejíž jsou autoři komentářů rovněž příslušníci). Komentáře o *zvláštním vztahu* tedy představují reflexi politického diskurzu, který se primárně dotýká otázek spojených s mezinárodními vztahy a tvorbou zahraniční politiky, současně je ale i jeho součástí, jež je obohacena i o další, často kulturní prvky.

Zdrojový materiál pro diskurzivní analýzu SR může být mnohem širší než oficiální politická prohlášení, lze totiž analyzovat vše, co je součástí veřejné debaty a politický jazyk se neomezuje pouze na úzce vymezený politický kontext, lze ho najít všude.⁵² Redakční úvodníky v seriózním tisku jsou většinou pevně ukotveny v rámci politického diskurzu, přestože nijak přímo nesouvisí s samotným rozhodováním o zahraniční politice.⁵³ Seriózní noviny věnují 33-45% prostoru mezinárodním událostem, nicméně podle průzkumů přitom většina čtenářů nejeví valný zájem o zahraniční události.⁵⁴ Četnost komentářů věnující se zahraniční politice je tedy spíše odrazem pozornosti, kterým těmto otázkám věnuje politická a mediální elita, než odrazem zájmů většinového čtenáře.

Zvolená periodika - Financial Times, The Times, The Guardian, The Daily Telegraph, The Observer, The Independent a The Economist - je možné považovat za mainstreamová a současně prestižní. Jejich výběr však nebyl motivován primárně snahou o co největší reprezentativnost. Při výběru jsme byli vedeni především přítomností úvah o souvislostech SR a povahou národního společenství. Volba komentáře jako žánru mediální formy pro analýzu diskurzu v této oblasti je vhodnější pro kvalitativní analýzu textů, neboť zpravidla obsahuje ucelenější pohled na danou problematiku, více reflektuje širší, než jen úzce vymezený, aktuální politický kontext a prozrazuje více o chápání postavení Británie ve světě a o politických postojích

⁵¹ Paul Chilton, *Analyzing Political Discourse. Theory and Practice* (Routledge, 2004), 201

⁵² Larsen, *Foreign Policy and Discourse Analysis*, 29

⁵³ *Ibid.*, 26

⁵⁴ Hill, *The Changing Politics of Foreign Policy*, 179

autora. V hodnotově laděných komentářích je také více přítomen metaforický jazyk než v neutrálně formulovaném zpravodajství.

Je přirozené, že potřeba napsat a zveřejnit komentář ke stavu anglo-amerických vztahů je v první řadě motivována nějakou aktuální událostí, „o které se mluví“. Většina komentářů v analyzovaném vzorku byla zveřejněna v souvislosti se setkáním obou lídrů a přímo tedy reaguje na jejich prohlášení. Současně ale platí, že na rozdíl od běžného zpravodajského článku, typicky umístěného v přední části novin, jenž obsahuje především aktuální informace a okolnosti dané mediální události, obsahuje komentář hlubší reflexi a uvedení dané mediální události do širšího kontextu. Škála použitých jazykových prostředků a argumentačních strategií rovněž umožňuje lépe zkoumat charakteristické rysy diskurzu.

Jiným možným způsobem diskurzivní analýzy by byl kvantitativní výzkum založený na obsáhlém korpusu textů, které by nemusely nutně pocházet pouze z komentářových stránek. Velké množství dat by však mohlo vést ke zploštění analýzy. Publicistický vzorek, který je předmětem této analýzy, je součástí politického diskurzu – je jako takový přijímán účastníky komunikace a média, tam kde se věnují politickým tématům, lze považovat za politické instituce, neboť se drží normativních pravidel a vzorců jednání, která v oblasti politiky platí.⁵⁵ Britské broadsheets mají současně diametrálně jiné postavení ve společnosti, než za „seriózní“ se vydávající periodika v České republice. Kvalita britské publicistiky je nepoměrně vyšší a komentáře v britském tisku jsou sledovány pozorněji a častěji se stávají předmětem polemik a debat, ať už mezi komentátory samotnými nebo s představiteli politické sféry. Většina zde uváděných komentátorů je rovněž veřejně známými osobnostmi, pravidelně například vystupují v prestižních televizních pořadech nebo vystupují s přednáškami. Od poloviny 90. let se pro ně ujal rovněž ironický (původně americký) název jejich profese: commentariat⁵⁶.

Je důležité připomenout, že u zvolených komentářů nehovoříme o oficiálních postojích redakce nebo majitele zmíněných listů, ale o článcích jasně identifikovaných „kmenových“ autorů⁵⁷, u nichž sice lze předpokládat, že budou názorově blízko redakční politice, nemůžeme nicméně a priori ztotožňovat postoje vyjadřované těmito autory s postojem redakce. Zde je uveden přehled zvolených komentářů v chronologickém pořadí:⁵⁸

Seznam komentářů⁵⁹:

Guardian 1	19.2. 2001	Preston	The special relationship is becoming a special burden
Economist 1	22.2. 2001		Hail to the Chief
Economist 2	10.1. 2002		The Dashing Mr Blair
Economist 3	11.4. 2002		Tony's Act of Faith
Economist 4	8.8. 2002		Tony Blair is not a poodle
Guardian 2	3.9. 2002	Young	Why our leaders love to get cosy with Washington
Daily Telegraph	8.9. 2002	d'Ancona	Blair is neither the President's poodle, nor his guide dog
Times 1	1.3. 2003	Parris	Tony Blair isn't being brave, he just listens to whispers

⁵⁵ Chilton, *Analyzing Political Discourse*, 90

⁵⁶ Riddell, Stephens a Young představují pravděpodobně nejprestižnější komentátory britské žurnalistiky

⁵⁷ s výjimkou *The Economist*, který tradičně jména svých přispěvatelů neuvádí

⁵⁸ Podrobná analýza komentářů je uvedena ve 4. kapitole

⁵⁹ Plné znění všech komentářů je uvedeno v příloze

Guardian 3	16.9. 2003	Young	Under Blair, Britain has ceased to be a sovereign state
Economist 5	20.11. 2003		What's in it for us?
Times 2	27.5. 2004	Kaletsy	Power has shifted in our favour: we should wield it
Times 3	7.6. 2004	Hames	Our historic alliance with the US will go marching on
Financial Times 1	7.6. 2005	Stephens	Blair's bridge needs a strong Europe
Guardian 4	27.5. 2006	Kettle	The special relationship that squandered a noble cause
Times 4	21.12. 2006	Riddell	Why Britain cannot afford to lose touch with Uncle Sam
Economist 6	1.2. 2007		How should Britain deal with a president who appears to have lost all authority at home?
Guardian 5	11.2. 2007	Williams	A special relationship?
Financial Times 2	26.7. 2007	Stephens	Bush, Brown and a different relationship
Financial Times 3	27.7. 2007	Giles	Ties that bind: Bush, Brown and a different relationship
Economist 7	30.7. 2007		Where next for the "special relationship"?
Observer	9.11. 2008	Rawnsley	Everyone will want a special relationship with Obama
Financial Times 4	2.3 2009	Stephens	The way to reset a once-special relationship
Times 5	1.9. 2009	Sylvester	Special Relationship. Passed away 2009. R.I.P.
Independent	12.4. 2010	Cornwell	Rupert Cornwell: So much for the special relationship
Financial Times 5	6.5. 2010	Stephens	Some home truths about Britain's special relationship
Economist 8	22.7. 2010		Britain's "special relationship" with America makes it modest, not arrogant

2. DRUHÁ KAPITOLA

2.1. Teoretická východiska a zvolené metody

Jak bylo zmíněno v úvodu, cílem této práce bude popsat na základě empirického vzorku - publicistických textů věnujících se *zvláštnímu vztahu*- sociální reprezentaci tohoto vztahu u různých autorů v posledních přibližně deseti letech a pokusit se o konceptualizaci hlavních argumentů, používaných na podporu nebo zpochybnění této základní orientace britské zahraniční politiky. Vycházíme z toho, že dlouhotrvající existence zvláštního vztahu vedla v britské společnosti k vytvoření jasně rozpoznatelného politického a veřejného diskurzu. Pojem diskurz je v obecném vyjadřování chápán několika způsoby, od jednotlivého textu až po filozofický pojem zahrnující jakýsi kolektivní konstrukt reality. V této práci se budeme držet definice diskurzu jako souboru textů, jež se zabývají určitým výsekem společenské reality a jež prostřednictvím společných rysů představují určité kontinuum. Tento objekt zkoumání není statický, nýbrž se neustále (při produkci každého nového textu, jenž spadá do celkového souboru) potvrzuje či mění podle aktuálního kontextu a recepce příjemcem.⁶⁰ Vycházíme přitom z toho, že texty jsou komplexní kulturní a psychologické produkty, protože konstruují určitou verzi sociální reality. Existence diskurzu jako souboru textů předpokládá určitý společný základ předchozích textových odkazů, zpravidla historických nebo kulturních, které se často využívají jako prostředek legitimizace nebo posílení daného argumentu, případně pro vyvrácení argumentů jiných aktérů.

Dalším prvkem obecně vnímaného významu pojmu diskurz je skutečnost, že se drží určitých ustálených zvyklostí, ať už se to týká struktury, způsobu argumentace nebo obvyklých slovních spojení, jež mohou často důsledkem nadužívání vyústit v klišé. Diskurzivní analýza je v tomto smyslu analýzou ustálených prostředků promluvy. Diskurz na dané téma vytváří neustálým opakováním strukturu, která se tím stává všem k dispozici a to do té míry, že je těžké konstruovat alternativní pohled na předmět diskurzu⁶¹. Široce dostupný diskurz se tak sám stává sociální realitou nebo „definitivní pravdou“, která v určitém smyslu představuje zjednodušení reality. Analýza diskurzu se zabývá zejména procesem konstruování takové „definitivní“ verze reality a jaký má vliv na sociální identity aktérů.

V obecném jazykovém úzu lze rovněž vyzorovat další společný jmenovatel pojmu diskurz, který lze přibližně popsat jako „podobný způsob vyjadřování v určité oblasti společenského života“. Často se tak hovoří o politickém nebo akademickém diskurzu. Z toho je evidentní, že se přijímá skutečnost, že v určitých oblastech se jazyk našich promluv automaticky přizpůsobuje většinovému úzu, přičemž směšování nebo ignorování daného diskurzu by mohlo být vnímáno jako irelevantní, směšné, ne-li přímo nesrozumitelné.

V rámci společenských věd nicméně existuje několik propracovaných teorií a metod analýzy diskurzu, které se snaží podrobně popsat a definovat, co přesně diskurz představuje, jak funguje a jak přistoupit k jeho analýze. Neexistuje jedna teorie nebo metoda, již by šlo označit za diskurzivní analýzu, spíše je možné odhalit několik interdisciplinárních přístupů⁶², které vyplývají z použití analýzy v kontextu různých vědeckých disciplín (sociologie, lingvistika, psychologie, kulturní studia, politické vědy), různých tematických oblastí (fenomén rasismu⁶³, národní identity,

⁶⁰ Larsen, *Foreign Policy and Discourse Analysis*, 13

⁶¹ Margaret Wetherell, Stephanie Taylor a Simeon J. Yates, *Discourse Theory and Practice. A Reader* (SAGE Publications, London, 2001), 16

⁶² Beneš, „Diskurzivní analýza“, 98

⁶³ Například publikace Ruth Wodakové o vnímání migrantů v Rakousku

bezpečnostní politiky⁶⁴) nebo různých oblastí společenského života (politický, mediální, vědecký diskurz).

V současnosti se ve společenských vědách pojem diskurz těší velké popularitě⁶⁵. Někteří autoři hovoří dokonce o tom, že změny v oblasti společenské interakce v moderní době vedly k „obratu v sociálních vědách směrem k diskurzu“⁶⁶. Výsledkem je nejasně definovaný koncept, který je odlišně chápán různými autory v různých oblastech aplikace. Diskurzivní analýza je rozšířenou metodologií používanou v sociálních vědách – sociologii, sociální psychologii, lingvistice, kulturních studiích, komunikaci apod. Postupně se aplikuje i na politické vědy, přestože zde je ještě považována za nepřilíš propracovanou a analýza diskurzu v politických vědách nemá ustálenou podobu⁶⁷. Politické vědy se sice analýze textů (tedy politických dokumentů, projevů, prohlášení apod.) věnují tradičně, skrze texty se snaží rekonstruovat mimo jiné události, aktéry a pohyby pro jejich jednání, tj. jakousi mimo-textovou realitu.

Analýza diskurzu jako metodologie vědecké práce čerpá zejména z poststrukturalistické teorie diskurzu a z kritické funkční lingvistiky. Teorie diskurzu zkoumá způsob, jakým texty a diskurzy vytvářejí významy a ovlivňují sociální identity a jednání jednotlivců. Jeden z hlavních představitelů Michel Foucault, ze kterého vycházejí téměř všichni teoretici diskurzu nebo se vůči němu vymezují, se zajímal zejména o institucionální diskurzy, tedy o byrokratickou kategorizaci subjektů a jejich recepci ve veřejném prostoru. Kritická funkční lingvistika spojovaná zejména se jménem Michaela Hallidaye poskytuje rámec pro identifikaci a analýzu funkce jazykových prostředků v jednotlivých textech. Analýza diskurzu je tedy z povahy věci interdisciplinární množina metodologií a vědeckých přístupů ke studiu jazykového vyjadřování opírající se mimo sociologii a lingvistiku rovněž o psychologii, literární teorii a kulturní studia. Původně se tento pojem používal pro lingvistickou analýzu sémantických struktur jdoucí nad rámec věty.

Wetherellová hovoří o šesti tradicích diskurzivní analýzy, které přitom není vždy snadné od sebe rozlišit⁶⁸, i ostatní autoři se zmiňují o různém počtu⁶⁹ metodologií, jež je možné zařadit mezi diskurzivní analýzu. Nejčastěji zmiňovanými variantami, jež jsou současně předmětem největšího konsensu mezi autory s ohledem na epistemologické předpoklady a analytické metody, jsou Foucaultovská historická diskurzivní analýza, Laclauova a Mouffeové teorie diskurzu, kritická diskurzivní analýza a sociálněpsychologická diskurzivní analýza (diskurzivní psychologie). Jørgensenová et al. ponechává Foucaultovu teorii stranou jako pravděpodobně jedinečnou a zbývající tři nazývá „plodnými“ metodologiemi, jež se vytvořily rozvíjením odlišných disciplinárních přístupů, ale současně sdílejí některé klíčové premisy.

Mezi ně patří chápání jazyka a jeho role ve společenské praxi v tradici sociálního konstruktivismu a kritický postoj k objektivnímu poznávání reality. Znalost reality je vnímána jako kulturně a historicky vázaná, neboť se o ní dozvídáme prostřednictvím interakce situované v kulturním a historickém kontextu. Diskurz tedy v tomto pojetí spoluvytváří společenskou praxi a tím udržuje (nebo transformuje) sociální struktury. Diskurzivní praktiky jsou přitom postupy, jak autor textu využívá již existující diskurzy a textové žánry.⁷⁰ Předmětem sociální interakce jsou zjednodušené reprezentace reality, které jsou všeobecně známy. Všechny tři popisované varianty diskurzivní analýzy odmítají pojmání jazyka jako odrazu nezávisle existující reality. Ke zkoumání jazyka

⁶⁴ Např. Paul Chilton, *Security Metaphors (Conflict and Consciousness)* (Peter Lang Publishing, 1996)

⁶⁵ Marianne Jørgensen a Louise Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method* (SAGE Publications, London, 2002), 1

⁶⁶ Wetherell et al., *Discourse Theory and Practice*, 5

⁶⁷ Beneš, „Diskurzivní analýza“, 93

⁶⁸ Wetherell et al., *Discourse Theory and Practice*, 56

⁶⁹ Beneš i Jørgensenová se shodně zmiňují o třech hlavních variantách, i když jen částečně se překrývajících

⁷⁰ Jørgensen et al., *Discourse Analysis as Theory and Method*, 69

přístupují kontextově s důrazem na skutečně používané instance promluv. Cílem je odhalení struktur, které se vytvářejí v důsledku používání jazyka, a způsobu jejich udržování a přetváření.

Jednotlivé přístupy se liší zejména v tom, jak chápou diskurz, a ve svém empirickém zaměření. Foucault zkoumá podobně definované názory na makrosociální úrovni bez analýzy konkrétních textů, zatímco hlavní představitel kritické analýzy Norman Fairclough analýzu situuje na mikroúroveň a zkouší z toho vyvodit obecnější závěry o kolektivních názorech a postojích. Laclauova a Mouffeová teorie diskurzu je z variant diskurzivní analýzy pravděpodobně nejabstraktnější v tom smyslu, že usiluje o zmapování obecných diskurzů charakteristických pro vymezený úsek společenského života v dané době. Současně je nejméně metodicky rozpracovaná pro potřeby empirické analýzy promluv. Kritická i sociálněpsychologická diskurzivní analýza se často zabývá analýzou každodenních „přirozených“ diskurzů, přestože nevyklučují použití strukturovaných rozhovorů, a analyzují přitom různé formy promluv – mluvené (například projevy, konverzace, telefonáty), psané texty (v masových médiích, reklama) nebo obrazové (TV zpravodajství, dokumenty). Pro účely této práce jsme se rozhodli využít kombinace obou těchto přístupů. Kritická diskurzivní analýza má dobře propracovaný systém textové analýzy založený na funkční lingvistice a dostatečným způsobem zohledňuje intertextovost. Sociálněpsychologická analýza má dobrý pojmový aparát pro popis sociálních reprezentací a jejich funkcí ve společenské praxi, jenž je vhodný zejména pro definování skupinových identit. Kombinování jednotlivých variant je přitom v rámci diskurzivní analýzy vítáno, podobně jako využívání metodologií z jiných vědeckých disciplín⁷¹, je-li to zdůvodněno povahou zkoumaného jevu a vede-li to k jeho komplexnějšímu pochopení.

Podle Foucaulta i dalších analytiků je diskurz klíčový pro vytváření identit.⁷² Existují totiž diskurzivní formace o různých tématech, pro něž jsou charakteristické pravidelně se opakující výrazové prostředky. Dané téma se prolíná s historií, kulturou a „vědomím“ společnosti, je to tedy o jakýsi dynamický makrokoncept. Zásadní změna diskurzivní formace je podle Foucaulta možná, ale nepříliš častá. Diskurzivní formace obsahují hlavní zásady a základní pojmy daného diskurzu.

Jiný pojem, ovšem s podobnými důsledky, nabízejí Laclau a Mouffová. V jejich typu diskurzivní analýzy pracují s diskurzivním polem⁷³, na kterém se odehrává souboj o význam, kdy různé antagonistické představy usilují o dominanci. Laclau a Mouffová tedy předpokládají spíše variovanou veřejnou debatu, která ovšem probíhá ve spíše statickém diskurzivním rámci, kde se opět uplatňují podobné kolektivní představy a názory. Kontinuita nemusí nutně existovat, ale i tak je možné konstatovat změny diskurzu, ale i změny si budou vyžadovat popis předcházejícího diskurzu.

Diskurzivní analýza má sloužit jako mikroskop, který zkoumá různým zvětšením různé prvky textu, jak fungují a jak jsou mentálně zpracovávány příjemcem sdělení.⁷⁴ Analýza spočívá v popisu pragmatických jednotek textu, jaké řečové akty se konají, jaký účel plní v kontextu, kdo je autor a jaký je jeho záměr. Odhalení strategických funkcí textu z pohledku analytika.⁷⁵ Předmětem zkoumání diskurzivní analýzy jsou jazykové významotvorné praktiky, jazyk není chápán jako neutrální médium odrážející na jazyku nezávislou realitu, ale je v podobě diskurzu je chápán jako

⁷¹ Jørgensen et al., *Discourse Analysis as Theory and Method*, 4

⁷² Ruth Wodak, „Fragmented Identities: Redefining and Recontextualizing National Identity.“ In Paul Chilton a Christina Schaffner, eds., *Politics as Text and Talk: Analytic Approaches to Political Discourse* (John Benjamins Publishing Company, 2002)

⁷³ Cit. in Jørgensen et al., *Discourse Analysis as Theory and Method*, 35

⁷⁴ Chilton, *Analyzing Political Discourse*, 205

⁷⁵ Chilton, *Analyzing Political Discourse*, 111

prvek, který realitu vytváří. Jazyk je tedy nedílnou součástí politicko-spoločenské reality⁷⁶ a lze ho chápat za sociální konstrukt. Teoretici diskurzu poukazují na to, že prakticky veškeré naše poznání v sociálních vědách probíhá prostřednictvím jazyka a proto je třeba mu věnovat pozornost i jako společenskému jevu, který má vliv na jednání a chápání jedinců. „Diskuzivní analýza se zabývá významy, které sociální aktéři přisuzují událostem a prožitkům a v jakém vztahu je vidí s jinými událostmi a prožitky, významotvorné jednání. Jde v podstatě o analýzu subjektivních významů, které určitému sociálnímu jevu přisuzují jednotlivci.“⁷⁷

Jádrem našich úvah budou sociální reprezentace⁷⁸, které definujeme v souladu s chápáním tohoto pojmu v sociální psychologii jako systém sdílených hodnot a přesvědčení, které dávají skutečnosti řád a umožňují předávání těchto konstruktů reality v rámci komunikační výměny⁷⁹. Sociální reprezentace můžeme, s mírnou nadsázkou, považovat za všeobecné poznání, tedy jako soubor organizovaných a strukturovaných poznatků na úrovni základního společenského systému. Činí tak pro nás realitu srozumitelnou, bezpečnou a možnou sdílet ji v procesu komunikace s ostatními. Sociální reprezentace však nejsou jen modely reality, ale slouží i k její konstrukci. Je možné chápat teorii sociálních reprezentací jako nástroj studia určitých fenoménů, které jsou tematizovány ve veřejném diskurzu. Dále jsou předmětem zkoumání interpretační repertoáry a jejich kulturní a politické zdroje – obsahující základní pojmy, symboly, metafory, alegorie, postupy, narativní konstrukce. Analytický rámec tedy obsahuje popis obsahu, strategie, prostředků, kontextu a intertextových vazeb. Současně jsme si vědomi, že podobné pojmy se často vyjadřují prostřednictvím dialektických protikladů. Mezi ně patří například: změna versus kontinuita, dominantnost versus podřízenost, realismus versus idealismus atd. Mnoho z těchto dialektických protikladů se uplatňuje hojně i v diskurzu o postavení Británie ve světě.

2.1.1. Chiltonova analýza politického diskurzu

Paul Chilton ve své knize Analýza politického diskurzu vidí kořeny analýzy diskurzu vidí již v klasické rétorice. Dále zmiňuje Kritickou teorii, jež upozorňuje na vazby mezi jazykem, kulturou a politikou. Kritická diskurzivní analýza (CDA) je v jeho chápání sociálně a politicky zaměřená lingvistická analýza, založená na funkční lingvistice Michaela Hallidaye, přičemž jazyk je zde chápán především jako sociální jev. CDA má dále teoretické ukotvení v kognitivních vědách (především psychologie), z nichž čerpá poznatky pro výklad prostorové mentální kognice a pro výklad konceptuální metafory. Jazyk plní dvě obecné funkce, jednak slouží k interakci v rámci sociálních skupin a dále k reprezentaci stavu, což se odráží ve dvou základních typech významu. Chilton sám navrhuje teoretický rámec nazývaný „kognitivní teorie jazyka a politiky“⁸⁰, přičemž středem jeho zájmu je časová kontinuita (či diskontinuita) určitých typů politických reprezentací. CDA se zaměřuje na zkoumání společenských problémů, např. rasismu, nevyhýbá se politické angažovanosti, nebojí se zaujmout jasný morální postoj.⁸¹ CDA se často zaměřuje na analýzu žurnalistických textů, média mají potenciál společnost změnit, CDA analytici chtějí poukázat na příčiny negativních společenských jevů a přispět k jejich nápravě.

⁷⁶Wetherell et al., *Discourse Theory and Practice*, 9

⁷⁷ Beneš, „Diskurzivní analýza“, 95

⁷⁸ Jana Plichtová, „Sociálne reprezentácie: teória, výskum, výzva“, *Československá psychologie* 42, 6, 1998, 509

⁷⁹ Plichtová, „Sociálne reprezentácie“, 512

⁸⁰ Chilton, *Analyzing Political Discourse*, xi

⁸¹ John E. Richardson, *Analyzing Newspapers. An approach from critical discourse analysis* (Palgrave Macmillan, 2007), 2

Politický úzus jazyka se vyznačuje silnou tendencí zdůvodňovat své argumenty nebo návrhy za pomoci protikladu mezi tím, co je obecně považováno za správné a nesprávné.⁸² Politický diskurz má přesvědčovací funkci, jde o apel, aby se ostatní připojili k postoji, který je vydáván za společný o tom co je dobré, zlé, správné, spravedlivé apod. Je logické, že v textech se budou vyskytovat idiosynkratismy, jež se mohou vztahovat k nedominantnímu proudu diskurzu. Nicméně argumentace bude zhruba zapadat do hranic politického diskurzu, jinak by to nebylo akceptováno, neboť text je vždy sociální produkt

Diskurz se skládá z koherentního řetězce propozic, které dohromady vytvářejí komplexní vnímání světa – subjektivní realita. Presupozici jsou klíčové, určité výchozí informace jsou považovány za samozřejmé nebo za takové vydávány. Implicitně obsažený fakt nebo argument se hůře zpochybňuje. Presupozice nutné k dešifrování významu lze pokládat za konsensus, neočekává se, že budou zpochybněny. „Smysl textu není pouze v textu samotném. Smysl utvářejí samotní čtenáři, kteří propojí své znalosti a očekávání uložená v dlouhodobé paměti a zpracují jazykový input. Kontext se vytváří rovněž zájmy a předpoklady čtenáře o tom, co je pro ně relevantní.“⁸³ Politický diskurz v jakékoli kultuře předpokládá, že účastníci komunikace budou mít mentální repertoár takových presupozic. Presupozice, mezi něž patří mimo jiné i nenápadná osobní zájmena my/oni atd., označují příslušnost ke skupině, nebo vylučují outsidersy. Někdy jsou implicitní narážky silnější než explicitní výroky, protože příjemce sdělení se cítí odměněn za odhalení souvislosti. Ukazovací zájmena označují postavení řečníka vůči posluchačům, nebo vůči objektům – prostorová konceptualizace. Reprezentace: užití jazyka zaměřené na sdělení představy o světě. Sdílené reprezentace jsou předpokládány, tj. součástí presupozic, a jsou typické pro dané politické společenství. Klíčová otázka je, zda může diskurz určovat způsob myšlení a jednání lidí. Do určité míry jistě ano, byť hraje jen omezenou roli společně s dalšími faktory.

Model pro takto pojatou analýzu diskurzu je prostorová konceptualizace, jinými slovy popis toho, jak je znalost kontextu využívána a zapojována do procesu utváření významu v konkrétní instanci použití jazyka (language in use). Podle Chiltona je „*evidentní, že politická činnost neexistuje bez použití jazyka*“.⁸⁴ Politické mentální asociace jsou určovány sdílenými představami a hodnotami pomocí dichotomií správné/špatné, užitečné/škodlivé atd. Tyto sdílené mentální světy můžeme označit za sociální reprezentace, se kterými pracuje rovněž kognitivní psychologie.⁸⁵ Diskurz v politice má především přesvědčovací funkci, jde o získání podpory pro své argumenty apelováním na evidentní, nezpochybňované pravdy. Využívá proto a odkazuje na konceptuální rámce, které usnadňují sociální komunikační praxi. „*Politický diskurz zahrnuje mimo jiné předkládání reprezentací... od nichž si řečníci slibují, jejich promluvám dodají autoritativnost, důkazy a zdání pravdy, jde tedy o proces legitimizace*“.⁸⁶ Politici mezi sebou v podstatě soupeří o to, komu se podaří prosadit svou verzi vidění světa, či odlišit se od verze světa, kterou prosazuje jejich protivník. Analýza politického diskurzu je v tomto pojetí tedy zkoumání, jak se tyto mentální reprezentace zapojují do komunikace a jak ovlivňují způsob, jakým bude vedena debata o určitých politických tématech. Diskurzivní světy slouží ke vztahování informací na sebe sama – vede k vytváření individuální a kolektivní identity, která je subjektivní a situační.

Evidentní pravdy (typu „Země je kulatá a otáčí se kolem slunce“) jsou v našem mozku uloženy v podobě schémat, plánů, scénářů, konceptuálních modelů. Tento koncept se vyskytuje u všech variant diskurzivní analýzy, byť jej různí teoretici nazývají různě. Chilton volí termín rámec

⁸² Chilton, *Analyzing Political Discourse*, 199

⁸³ *Ibid.*, 154

⁸⁴ *Ibid.*, 6

⁸⁵ *Ibid.*, 18

⁸⁶ *Ibid.*, 23

(frame) a definuje jej jako „oblast zkušeností v konkrétní kultuře.“⁸⁷ Jde o mentální konstrukt vztahující se k určitému typu situace a jejímu jazykovému vyjádření. Zahrnuje rovněž kulturní znalost o statutu, hodnotách, tabu, fyzickém vzhledu atd. Realitu lze popsat různými způsoby – nejen ji lze vyhodnotit různým způsobem, ale k jejímu znázornění je možné přistoupit z různé perspektivy.⁸⁸ Význam slov, vět a diskurzů se utváří v lidské mysli, není objektivně dán. Význam je funkcí kontextu, jež zahrnuje řečníka, posluchače, situaci promluvy, znalost kontextu atd.⁸⁹ Chilton aplikuje kognitivní přístup k politickému diskurzu – vše souvisí s mentálními procesy – politický diskurz vyvolává vlastní ale i sociální paměť, krátkodobou i dlouhodobou – uložené informace o myšlenkách, hodnotách, postupech.⁹⁰

Jedinci srovnávají v procesu interpretace logiku promluvy s vlastní mentální reprezentací reality, k níž dospěli vnímáním prostřednictvím svého kognitivního aparátu.⁹¹ Všichni lidé mají mentální mapu světa, podle Chiltona kognitivistický přístup se zajímá o to, jakou reprezentaci světa si lidé v mysli vybavují v procesu jazykové komunikace, tj. kam umisťují sebe a skupinu v mentálním modelu prostoru.

2.1.2. Analýza metafor

Analýza metafor vychází z předpokladu, že metafora jsou v našem jazykovém vyjadřování všudypřítomné a nevyhnutelně ovlivňují naše myšlení a jednání.⁹² Fungování metafor se opírá o propojení dvou oblastí naší zkušenosti, kdy na základě znalosti jedné jsme schopni pochopit druhou díky mentální analogii. Tato spojení jsou nazývána metaforické pojmy (conceptual metaphors) a představují abstraktní zobrazení, jehož obecné chápání napomůže porozumět konkrétnějšímu metaforickému výrazu (metaphorical expressions).⁹³ Na metaforických pojmech stojí naše konceptuální systémy a pomocí nich chápeme svět kolem nás.⁹⁴ Metaforické výrazy jsou běžné v lidské komunikaci, prakticky si jejich přítomnost ani neuvědomujeme, nicméně jejich zobecněním – konceptualizací – je můžeme rozdělit do kategorií vyjadřující povahu provedené analogie. Mnoho metaforických pojmů se odvíjí od základní smyslové nebo fyzické zkušenosti př. pohyb, výška, cesta, prostorová orientace, tělo. Metafora jsou zásadní v politické rétorice. Funguje-li aplikování aspoň části analogie, lze použít i zbytek, který nemusí být explicitně vyjádřen, ale je intuitivně asociován. Metafora umožňují odvozovat narážky (inferences), které není možné vyvodit pouze na základě přímých důkazů nebo zkušeností. Neslouží pouze na ozdobu textů, ale i jako modely argumentace. Často se používají binární mentální modely.

Je možné si představit celou řadu metaforických pojmů, nicméně v diskurzu o SR se chceme zaměřit na tři relevantní kategorie metafor v souladu s vytyčením cílů našeho výzkumu. Nádoba (container) slouží k mentálnímu ohraničení vnímaného vnitřního prostoru a vnějšku. Pouto (bond) je klíčový abstraktní pojem pro znázorňování vztahů mezi státy, jeho charakterizaci je možné použít pro popis pevnosti nebo blízkosti vztahu. Společenství (community) je charakteristické vnitřní soudržností, intenzitou komunikace, pocitem národní identity, zakládá se nejen na společných zájmech, ale společných hodnotách, jejichž citace vede k prohlubování

⁸⁷ Ibid., 51

⁸⁸ Ibid., 49

⁸⁹ Ibid., 48

⁹⁰ Ibid., 51

⁹¹ Ibid., 50

⁹² Petr Drulák, „Svět jako metafora“, *Mezinárodní vztahy* 4/2006, 68

⁹³ Larsen, *Foreign Policy and Discourse Analysis*, 29

⁹⁴ Drulák, „Svět jako metafora“, 68

identity. Cílem analýzy metafor je zjistit, jaké představy o SR převládají, případně jaká je hodnotová rozdílnost bránící vytvoření společenství.

Diskurz lze konceptualizovat jako prostor (vzdálenost), čas a modalitu (správné/špatné, jisté/možné/nemožné). Prostorová kognice vychází z toho, že teritoriálnost je nedílnou součástí lidského společensko-politického instinktu, což vede k častému užívání prostorových metafor. Přednost, pořadí a hierarchie jsou prostorové politické koncepty. Vzdálenost vyjadřovaná v tomto modelu není objektivní, ale odvíjí se od subjektu. Politické vztahy jsou často konceptualizované jako prostorové metafory – př. blízcí spojenci, metafory sblížení/vzdalování atd. Užije-li se výraz „blízký přítel“, může se řečník spolehnout na vzájemné presupozice o tom, které země a národy jsou vnímány jako blízké – ať už geograficky, geopoliticky nebo kulturně.⁹⁵ Dále mezi metaforické prostředky patří historické analogie, jež vědomě či nevědomě přispívají k vytváření mentálního kontextu, fungují podobně jako metafory (Suez, přistání v Normandii) vzhledem k tomu, že jejich zdroj je umístěn mimo čas a prostor současné situace, ve které nabývají relevatnost teprve přenesením a propojením s novým kontextem. Proto se často používají pro vyvozování závěrů.

2.1.3. Hlavní východiska analýzy podle CDA

Jednotkou analýzy je celý text, včetně jeho produkce a recepce. Jazyk je sociální jev, konkrétní text vždy ve společenském kontextu, reflektuje sebevnímanou identitu autora a obsahuje komunikační záměr. Autor textu rovněž zastává presupozice a předpoklady o světě obecně, lze je rekonstruovat. žurnalistický text může mít dopad na společnost, formuje ji a diskurz o daném tématu, nastoluje téma, utvrzuje stanoviska čtenářů, utváří naše postoje k realitě společnosti

Diskurz se dále vyznačuje čtyřmi typickými rysy: kohezí, narativní strukturou, kauzalitou a motivací, jež lze odvodit na základě našich znalostí o fungování společnosti.⁹⁶ Struktury textu fungují jako postupy a události, jež jsou propojeny v logické celky a jsou vyjádřením kulturní logiky jako samozřejmé předpoklady o historické a společenské kauzalitě. Studium textových struktur používaných k koherentnímu vyprávění slouží k analýze reprezentace například genderových aspektů, vztahů mezi sociálními skupinami nebo velkých historických událostí ve veřejném diskurzu. Úkolem takové analýzy je popsat kulturní předpoklady vyjadřované v makrostruktuře textu a dále lexikální volby (pojmenování). Texty mají chronologické a sociokulturní ukotvení, které dává vzniknout významu a společenskému dopadu – není obsaženo v textu samotném, ale vyplývá ze situačního kontextu.

Analýza je založena na kontextuální interpretaci klíčových témat diskurzu. Odhalení vzorců obsahové organizace – vytvoření analytických kategorií. Tematická analýza spočívá v procesu hledání a nalézání klíčových témat pro charakterizování patřičného jevu.⁹⁷ Postup při provádění analýzy novinových komentářů bude následující⁹⁸:

1. Textová analýza – struktura interpretačního repertoáru
2. Popis sociální reprezentace
3. Popis identity a sociálních vztahů základě analýzy metafor
4. Koheze a koherentnost, vč. intertextovosti

⁹⁵ Chilton, *Analyzing Political Discourse*, 158

⁹⁶ Richardson, *Analyzing Newspapers*, 22

⁹⁷ Hynek a Střítecký, „Český diskurz o protiraketové obraně a národní zájem, 9

⁹⁸ Richardson, *Analyzing Newspapers*, 38

Otázky, jež je potřeba klást při analýze, jsou následující:

Jak autor argumentuje? Na co odkazuje? Jak pojmenovává? Jak vytváří autor svou autoritu? Jak legitimizuje svůj postoj? Volí neobvyklé postupy? Je osobní/neosobní? Kdo je „other“? Jaké jsou analogie, příklady, jak je znázorněna kauzalita jevů? V čem je podle autora text relevantní pro čtenáře? Vše by přitom mělo být ilustrováno odkazem na konkrétní jazykové prostředky.

Referenční strategie se vztahují k označování například sociálních skupin, často v podobě „my“ versus „oni“. Nezbytná je lexikální analýza zaměřující se na to, jak zvolená slova odrážejí hodnoty a jak přispívají k podněcování konotací významu. Predikační strategie v textu se týkají přisuzování vlastností/atributů osobám a objektům. Modalita se vztahuje k hodnocení, odráží postoje k uváděné propozici. Více se vyskytuje právě v „názorových“ formách žurnalistiky zahrnující sloupky, redakční postoje, komentáře, tedy žánry, kde nejde jen o podání informace o určité události, ale o její hodnocení a zasazení do obecnějšího a nezřídka i subjektivního kontextu. Komentář plní i interpersonální funkce, vyjadřuje jasný názor, zvýrazňuje osobu autora a čtenář je nucen k vlastní intelektuální reakci - souhlas, nesouhlas, rozhořčení, obdiv atd.⁹⁹ Na úrovni věty je pak potřeba analyzovat syntax a transitivnost dějů – kdo dělá co komu, volba formy slovesa totiž určuje vyjádření kauzality.

Autoři textů uplatňují rétorické strategie v podobě argumentačních technik sloužících k legitimizace závěrů – využívají rétorické obraty, metafory, hyperboly, metonymii, slovní hříčky, humor – cílem je vyvolat zdání obecnější platnosti

Dalším rysem textů je narativní struktura- pořadí znázorněvaných dějů, prezentace informace, velký dopad na vytváření vazeb a souvislostí mezi osobami, událostmi, objekty – organizace informací způsobem, který rozpoznáme, neboť jsme na něj zvyklí, odpovídá našemu způsobu chápání – kulturně dáno, žurnalistické postupy se mohou lišit v různých kulturách zejména v tom, jak patronizují čtenáře nebo předpokládají aktivní dešifrování významu a zapojování konotací do recepce podle toho, kolik okolností se považuje za samozřejmou znalost. Chybějící explicitní informace ve větě odkazují na kontext, odměňují čtenáře pocitem uspokojení, že je uhl. Intertextualita – texty nevznikají v izolaci, jsou v nich obsaženy fragmenty předchozích textů, ať už vědomě či nevědomě, nebo samy na externí zdroje významu odkazují.

⁹⁹ Richardson, *Analyzing Newspapers*, 60

3. TŘETÍ KAPITOLA

3.1. Popis historického diskurzu o zvláštním vztahu

Účelem této kapitoly je pokusit se popsat dosavadní historii *zvláštního vztahu* (SR) na základě obsáhlé sekundární literatury, přičemž nám nejde o chronologický vyčerpávající popis klíčových událostí, ale spíše vybrat tematické okruhy, jimž se autoři věnují ve svých „historiích“. Později, v kapitole čtvrté, budeme hledat konkrétní reflexi těchto témat v novinových komentářích a všimnout si různých prostředků, jichž komentátoři využívají pro zapojení identifikovaných prvků diskurzu v textu.

Z dlouhodobějšího historického pohledu se může zvláštní vztah zdát jakousi anomálií v britské zahraničněpolitické doktríně, která po staletí spočívala na prosazování rovnováhy sil, což Británii logicky zabráňovalo ve vytváření trvalých spojenectví. Dlouholetý ministr zahraničí v 19. století Lord Palmerston výstižně konstatoval, že „Británie nemá trvalé přátele, ale pouze trvalé zájmy“¹⁰⁰. Takový postoj ale mohl fungovat v dobách britské globální hegemonie. Období po druhé světové válce znamenalo postupný úpadek vojenské a hospodářské moci, který si vyžadoval radikální změnu uvažování o roli Británie ve světě.

SR jako koncept se do značné míry zdráhá přesné definici, neboť jeho politické projevy spočívají v oficiální rétorice, jež se přizpůsobuje aktuálním politickým potřebám. Teatrálnost oficiální rétoriky slouží k posílení prestiže aktérů nebo zastření skutečných sporů, je ale mediálně přitažlivá, protože médiím nabízí zpravodajskou zkratku bez potřeby hlubší analýzy. SR můžeme chápat rovněž jako praktickou zahraniční politiku a jako takovou za téměř výlučně britskou institucionalizovanou praxí, kterou Dean Rusk pojmenoval jako „provádění běžných obchodních transakcí.“¹⁰¹ Spojenectví během druhé světové války vedlo k ‘zásadnímu návyku konzultací’¹⁰² a koordinaci mezi vládními úředníky, vojenskými důstojníky, příslušníky zpravodajských služeb a diplomaty. Jinými slovy, běžnost a četnost této výměny vedla k “formalizovanému očekávání spolupráce mezi oběma zeměmi.”¹⁰³ Nebo SR můžeme chápat jako stav vzájemného ovlivňování, kdy na nejrůznějších úrovních společnosti dochází k pravidelným jednáním, konzultacím a sdílení informací.

Neméně důležité je ale také sdílené historické, kulturní a jazykové dědictví, bez kterého by pravděpodobně podobná míra důvěry a porozumění v oblastech, jež jsou obvykle považovány za doménu svrchovanosti států, nebyla možná. Vliv tohoto společného dědictví na trvalost *zvláštního vztahu* je rovněž předmětem mnohých analýz, mnohdy pod označením ‘Anglo-America’¹⁰⁴ nebo ‘Anglosphere’¹⁰⁵ (zahrnující kromě USA a UK i ostatní anglicky mluvící země jako je Kanada, Austrálie a Nový Zéland). Kromě sdílených zájmů a hodnot byl *zvláštní vztah* vždy také projevem

¹⁰⁰ Cit. v Meyer, *Getting our Way*, 5

¹⁰¹ Cit. v John Dumbrell, *A Special Relationship? Anglo-American Relations in the Cold War and After* (Palgrave Macmillan, 2006)

¹⁰² David Reynolds, „A „Special Relationship“? America, Britain and the International Order Since the Second World War“, *International Affairs* 62(1), zima 1985-6, 10

¹⁰³ John Dumbrell, „The US–UK Special Relationship: Taking the 21st-Century Temperature“ *British Journal of Politics and International Relations* VOL 11 2009, 65

¹⁰⁴ Gamble definuje Anglo-Ameriku jako “a complex set of interlinked narratives and institutions”, Gamble 2003, 86

¹⁰⁵ Owen Harries, „The Anglosphere Illusion“, *The National Interest*, 31. května 2009.

osobních kontaktů a přátelství¹⁰⁶ na nejrůznějších úrovních. Britské a americké elity jsou navzájem propojeny mnoha osobními vazbami, jež jsou usnadněny společným jazykem, přičemž v bezprostředně poválečné éře, kdy partnerství vznikalo, k sobě měly generace politiků a úředníků ještě blíže díky zkušenosti válečného spojení. Není bez zajímavosti, že Britové jsou nejčastějšími návštěvníky USA z celé Evropy (4 miliony ročně), milion britských občanů žije natrvalo v USA, v Británii žije přibližně 250 000 Američanů.¹⁰⁷

Zvláštní vztah lze nicméně definovat i jako ustálené pojmenování nejen výjimečně blízkých politických a diplomatických vztahů mezi Spojenými státy a Spojeným královstvím, ale také velmi intenzivní bezpečnostní spolupráce. Přestože obě země mají i další blízké vztahy s jinými zeměmi (například v případě Spojených států a Izraele)¹⁰⁸, úroveň spolupráce ve vojenských záležitostech, při sdílení jaderných technologií a ve výměně zpravodajských informací je mezi velmocemi bezprecedentní. Tyto tři konkrétní oblasti spolupráce mezi USA a UK jsou také někdy označovány za *'specialités'*¹⁰⁹ SR, kde je spolupráce výjimečně intenzivní. Dumbrell jako hlavní tematické oblasti SR označuje vedení války, Severní Irsko a zpravodajskou a jadernou spolupráci, které představují „podstatu a tlukoucí srdce SR během Studené války.“¹¹⁰

Britské uvažování o zahraniční politice se opírá o několik hlavních strategických konceptů, jež jsou většinou sdíleny zahraničně-politickou elitou a jež určují a omezují její rozhodování o strategických národních zájmech. Klíčový mezi nimi je právě *zvláštní vztah*. SR od roku 1945 prošel několika fázemi vzájemného přibližování a oddalování (ochlazování a oteplování), které kopírovaly globální geopolitický vývoj a střídání vedoucích politiků v obou zemích. Kromě toho ale reflektuje i subjektivně vnímaný status Británie jako velmoci. Vztah prošel nesčetnými krizemi a byl mnohokrát odepisován a následně znovu ožívován, přičemž tyto oscilace byly tradičně doprovázeny vlnou publikací a komentářů v médiích zabývajících se koncem SR a polemikou o tom, jak by britská politická elita měla na změnu reagovat¹¹¹. Tradičně pevné spojení s USA bylo od svého vzniku během druhé světové války až do konce Studené války chápáno především jako základní opora britského geopolitického postavení a bezpečnosti. Politická elita se na něm shodla jako na pragmatickém procesu řízení úpadku britské pomoci po druhé světové válce a po ztrátě kolonií.¹¹² V tomto období prošlo globální postavení Británie obrovskou proměnou, kdy byla přinucena slevit ze svého statusu světové velmoci a tuto roli převést na svého amerického spojence.

Logika SR v bezprostředně poválečném období spočívala na Churchillově doktríně tří kruhů¹¹³, kdy SR byl prakticky jen jednou ze tří ekvivalentních opor vlivu Británie. Teoreticky se Británie neměla výhradně vázat na žádný z nich, aby mohla efektivně působit jako prostředník mezi nimi, nicméně relativně velmi rychle se ukázalo, že v praxi tyto kruhy nejsou rovnocenné a role prostředníka je problematičtější než se původně mohlo zdát. Odpůrci britské účasti na ranné evropské integraci používali odkaz na nekompatibilitu přiblížení k Evropě s koncepcí tří kruhů, nicméně velkým milníkem v historii vzájemných vztahů a hojně citovanou „historickou lekcí“ je Suez v roce 1956, který vedl k zásadnímu přehodnocení SR. Po ústupu z kolonií se z tří kruhů staly v podstatě dva pilíře zmiňovaného mostu. V následujícím období byla hojně citovanou

¹⁰⁶ Reynolds, „A „Special Relationship“?, 5

¹⁰⁷ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 47

¹⁰⁸ Wallace a Phillips, „Reassessing the Special Relationship“, 281

¹⁰⁹ Reynolds, „A „Special Relationship“?, 10

¹¹⁰ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 160

¹¹¹ Dumbrell v předmluvě k druhému vydání vysvětluje svůj mylný odhad, že SR brzy ztratí na významu, poukazem na institucionální setrvačnost, kulturu a Blairovo osobní angažmá (Dumbrell, *A Special Relationship?*)

¹¹² Reynolds, „A „Special Relationship“?, 2

¹¹³ USA, Commonwealth a Evropa

metaforickou analogií Macmillanem propagovaná představa Řeků a Římanů, v rámci níž intelektuálně vyspělejší Britové koncepčně ovlivňují americkou vojenskou sílu. Následovalo přizpůsobení se nové realitě v podobě snahy o pragmatické zapojení do evropské integrace¹¹⁴ a období stability a relativní vyváženosti britské zahraniční politiky. I nadále se objevují nejrůznější historická poučení z klíčových okamžiků SR, jež se následně stávají pevnou součástí diskurzu. Během Studené války byl SR zakotven nejen ve strategických zájmech, ale i v emocích (kulturní spřízněnost), logika spočívala v transatlantickém „společném civilizačním osudu.“¹¹⁵

Diskurz o SR je od vstupu do ES v roce 1974 obohacen o dilema mezi Evropou a Amerikou a zvažování nejrůznějších aspektů hovořících pro přiklonění spíše na jednu či druhou stranu. Evropa a Amerika jsou prezentovány jako dvě protikladné mytické entity představující odlišné modely společnosti a ekonomiky, ze kterých si Británie musí vybrat. Takové dilema je projevem rozkolísané identity. Často je tematizována i nezbytnost volby samotné, tedy zda Británie může nadále lavírovat v transatlantickém prostoru a neztratit přitom relevantnost.¹¹⁶ V podstatě lze ale říci, že tvůrci britské zahraniční politiky v poválečné éře museli opětovně definovat vhodnou míru vyváženosti ve vztazích mezi Amerikou a Evropou, což se objevuje jako stále téma prakticky všech analýz této oblasti.¹¹⁷ Thatcherismus možná představoval minimálně na úrovni rétoriky jasnou volbu možnou v kontextu Studené války, kdy hlavní prioritou bylo zajištění bezpečnosti. Někteří komentátoři jsou v podobném duchu přesvědčeni, že s ohledem na bezpečnost a obranu si Británie stejně bude muset zvolit Ameriku před Evropou.¹¹⁸

Dalším opakujícím se argumentem pro co nejbližší spojení se Spojenými státy je statut člena skupiny nejmocnějších států, který má místo u nejvýznamějšího jednacího stolu (top table), mimo jiné i díky členství v Radě bezpečnosti OSN. Toto partnerství tak umožňuje Británii ve vojenské a diplomatické oblasti „boxovat ve vyšší váhové kategorii“ (punch above its weight), i když není schopná ekonomicky soupeřit se státy jako Japonsko nebo Německo. Koncepčně lze tuto tranzici označit za přechod od reálné moci k uplatňování vlivu na rozhodování největší supervelmoci. Britští politici a diplomaté věnují podstatnou část své činnosti úsilí stát se aktéry strategických debat ve Washingtonu, aby mohli ovlivňovat formulaci politik před tím, než budou oficiálně vyhlášeny a mít tím náskok před ostatními americkými spojenci.¹¹⁹ Lpění na tomto nadřazeném statutu vůči ostatním středně velkým zemím je psychologicky významné, neboť pomáhá překonat zklamání ze ztráty velmocenského statutu po ztrátě kolonií. Relativní ekonomický úpadek a ztráta koloniální říše jsou vnímány velmi citlivě, až nostalgicky, a neustále se vynořují v diskurzu o zahraniční politice. Kromě globální prestiže ale v období Studené války poskytoval SR Británii i jedinečné bezpečnostní zajištění. Lze tvrdit, že existence anglo-americké aliance nebyla během Studené války prakticky zpochybňována a sovětská hrozba byla dostatečně pádným argumentem pro její zachování. Na konci Studené války nicméně z mnoha důvodů tento vztah začal být považován za anachronistický.

Dále je prospěšnost vztahu vnímána také v potlačování izolacionistických tendencí americké politiky a v podpoře multilateralismu v rámci NATO nebo OSN. Opakovaným typickým předpokladem britské diplomacie, třebaže ne vždy explicitně vysloveným, je prospěšnost z blízkosti k americké moci a přesvědčení, že britský vliv dokáže zahraniční politiku USA změnit

¹¹⁴ Transatlantický most se začíná více objevovat až v souvislosti s Macmillanovou první přihláškou do EC

¹¹⁵ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 130

¹¹⁶ „It is absurd to imagine that, for Britain, there is a choice between the relationship with Europe and that with America. On the contrary, the real value to the USA of the British role in Europe lies in the influence we can exert to keep Europe firmly linked to the US...“ Blair, citováno v Riddell 2003, 71.

¹¹⁷ Andrew Gamble, *Between Europe and America: The Future of British Politics* (Palgrave Macmillan, 2003), 1

¹¹⁸ Gamble, *Between Europe and America*, 220

¹¹⁹ Meyer, *Getting our Way*

k lepšímu.¹²⁰ Na této půdě se Británie ráda považuje za prostředníka mezi Amerikou a Evropou umožňující vyjednání kompromisů přijatelných pro obě strany. Britská účast na vojenských intervencích Spojených států je často zásadní pro rozhodování dalších zemí, zda se do nich připojit. Příslušnost Británie k Evropě a její privilegovaný přístup k ostatním evropským státům v rámci EU také teoreticky zvyšuje váhu Británie v očích Spojených států, jakkoli se britské snahy o sladění francouzských a německých postojů s americkými mohou někdy ukázat jako iluzorní.¹²¹ Britské přímknutí k americkému prezidentovi během irácké války vyvolalo masivní veřejnou diskuzi a nespokojenost s ponížujícím postavením Británie v rámci válečné koalice. Kromě prosazování specificky definovaných národních zájmů spočívá smysl britské strategie rovněž v přesvědčení, že Spojené státy by upustily od mezinárodní spolupráce a multilateralismu, kdyby do fungování americké administrativy nezasahovala britská diplomacie. Protihodnota nabízená za možnost ovlivňování je téměř bezvýhradná solidarita poté, co jsou rozhodnutí americkou administrativou přijata. Tím se liší od francouzské a německé diplomacie, které si ponechávají odstup od formulace amerických politik. V britském tisku a představitelé Labouristické strany si kladou otázku: Jaký byl přesně ten vliv, který prý UK má ve Washingtonu? Není UK brána příliš jako samozřejmost?¹²² Riddell i Gamble přes pozitivní hodnocení některých Blairových kroků označují jeho zatvřelý optimismus a sebedůvěru, že se mu podaří prosadit svá stanoviska, za „sebeklam.“¹²³¹²⁴

Po roce 2001 došlo ve Spojeném království vzhledem k dramatickým okolnostem kolem teroristických útoků a invazi do Iráku k zintenzivnění veřejné debaty o zahraničněpolitickém směřování země, nejen v souvislosti se privilegovanými vztahy se Spojenými státy, ale i ve vztahu k dalším aktérům. V předmluvě ke druhému vydání své historie SR z roku 2006 John Dumbrell konstatuje, že po roce 2001 došlo k obrovskému nárůstu zájmu o studium transatlantických vztahů. Pozorovatelé polemizují o tom, zda za jednáním politiků stojí reálné národní zájmy, zda se řídí proklamovanými hodnotami nebo je bez obsahu a čerpá pouze z politické mytologie. Většina autorů je přesvědčena, že jsme v současnosti svědky nové dynamiky v britské politice, neboť dochází k zásadním změnám geopolitického kontextu. Popularita USA po invazi do Iráku klesla na úroveň za Vietnamské války. Zesílily také hlasy volající po změně zahraniční orientace Británie a po přehodnocení zvláštního vztahu na základě kalkulace konkrétních výhod a nevýhod. Blairova podpora amerického spojence v této době se bezpochyby zapíše do kroniky SR jako další historická lekce, jejíž hodnotící vyznění lze možná v současnosti tušit, ale do budoucna není dosud pevně dané.

Jako hlavní tematické okruhy v literatuře zabývajícími se SR jsme identifikovali následující:

Osobní vztahy lídrů
Diplomatické rituály
Asymetričnost vztahu
Velmocenská nostalgie
Historické lekce
Metaforičnost vztahu

¹²⁰ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 271

¹²¹ Podle Tonyho Judta například jsou premiérové návštěvy ve Washingtonu cvičením v marnosti a ponížení, neboť nevedou k získání žádného hmatatelného vlivu. Tony Judt, „Europe vs. America“, *New York Review of Books*, 10. února 2005

¹²² Dumbrell, *A Special Relationship?*, 153

¹²³ Peter Riddell, *Hug Them Close: Blair, Clinton, Bush and the 'Special Relationship'* (Politico's Publishing, 2003), 233

¹²⁴ Andrew Gamble, „Hegemony and Empire. British Exceptionalism and the Myth of Anglo-America“ (příspěvek přednesený v rámci Political Studies Association Conference, University of Bath, 11.-13. dubna 2007), 14

3.1.1. Osobní vztahy lídrů

Mediální reflexe i historiografie se logicky zaměřují na oblast vysoké politiky (především v podobě summitů, bilaterálních jednání na vysoké úrovni a státních návštěv), která je nejviditelnější součástí SR, mimo pozornost jsou tak méně mediálně zajímavé úrovně SR, například vojenská spolupráce. Je přirozené, že v oblasti politické ideologie hrají osobní přesvědčení vůdců a jejich vzájemné vztahy klíčovou roli. USA a UK mají podobně nastavený politický systém a mechanismy uplatňování vlivu na utváření zahraniční politiky. Americký prezident i britský premiér udávají tón v zahraničněpolitickém diskurzu, prostor vymezený ve vzájemných vztazích SR jim přitom dává možnost vypadat státnicky. V rozsáhlé literatuře, která se zabývá historií *zvláštního vztahu* mezi Velkou Británií a Spojenými státy, je zpravidla klíčové znázorňování vzájemných vztahů a osobních postojů mezi oběma představiteli v daném období. Ironicky řečeno je jakákoli historiografie SR vlastně sledem více či méně blízkých přátelství dvojice mužů (případně dvojice muž a žena), kteří se v zájmu svých zemí musí blíže poznat a najít si k sobě lidsky cestu, se všemi možnými peripetiemi a ideosynkratismy, jež s sebou jakýkoli mezilidský vztah přináší. Jako první jsou předmětem analýzy Winston Churchill a F.D. Roosevelt jako jakési ikonické postavy SR, kterým jsou přisuzovány největší zásluhy a určující vliv na povahu spojenectví, přičemž intenzita vztahu v době svého vzniku za 2. světové války slouží jako jedno z měřítek pro posuzování SR v pozdějších dobách. Jako autor obvykle samotného označení je uváděn Winston Churchill, kterého přednesl v projevu v roce 1946, nicméně samotná praxe SR je datována už do kritického okamžiku útoku na Británii v roce 1940. Od té doby jsou americko-britské vztahy charakterizovány jako ‘zvláštní’, tedy mimořádně pevné. Samotný výraz special relationship je nadužíván do té míry, že se z něj stalo téměř klišé, jakýsi rétorický obrat objevující se ve slavnostních projevech za přítomnosti druhé strany. Někdy se mu premiéři¹²⁵ snažili vyhýbat – Harold Wilson hovořil o ‘close relationship’, zatímco Margaret Thatcher občas dávala přednost pojmu ‘extraordinary alliance’.¹²⁶ Nejvlažněji svůj postoj k SR vyjadřoval Edward Heath, jenž ho označoval za v podstatě nevyhnutelný.¹²⁷ V polovině 90. let byl SR považován za diplomatický vtíp – na britské ambasádě ve Washingtonu bylo zakázáno ho vůbec zmiňovat.¹²⁸ Obama a Cameron během svého setkání v březnu 2012 shodně používají výraz “unique and essential relationship”.

Tento historický zvyk spolupracovat¹²⁹ se dále rozvíjel od éry Kennedyho a Macmillana v letech 1961-1963, kdy se označuje za „mimořádně úzký vztah“¹³⁰, jenž prochází svými vrcholy a pády, provázený nedorozuměními, hádkami a téměř definitivními krachy, ale přesto přetrvává, i když konec Studené války odstranil původně základní smysl spojenectví. Přes radikální změny v poválečném období se konzistentnost transatlantických vztahů projevuje v působení prakticky všech britských premiérů budováním zvláštního vztahu, snad s výjimkou Edwarda Heatha, který byl vnímán jako výrazně proevropský. Heath se snažil opakovaně zlehčit roli SR ve vzájemných vztazích a kvalifikoval ho jako „přirozený vztah založený na společné historii, kterou nám nikdo

¹²⁵ Dokonce i filmový premiér Blair ve filmu *The Special Relationship* cítí potřebu ho kvalifikovat jako „that awful term“, případně jako „the so-called“

¹²⁶ Reynolds, „A „Special Relationship“?, 1

¹²⁷ „přirozený vztah založený na společné historii nám nemůže nikdo uzmout“ cit. v Dumbrell 2006, 88

¹²⁸ Meyer, *Getting our Way*, 80

¹²⁹ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 4

¹³⁰ Meyer, *Getting our Way*, 90

nemohl uzmut.¹³¹ Heath dokonce přikázal svým úředníkům, aby se vyhýbali soukromým konzultacím se svými americkými protějšky, aby ujistil Evropany o své upřímnosti¹³².

SR byl mnohokrát odepisován jako irrelevantní a přesto o něco později znovu ožívován¹³³ díky na odiv dávaným osobním vztahům. Každá nová osobní konstelace na postech amerického prezidenta a britského premiéra zatím vždy vedla k opětovnému potvrzení partnerství. Thatcher měla bezprecedentní přátelství s Reaganem, při své první oficiální návštěvě Bílého domu za Reagana: „The special relationship is not only natural and special, but extraordinary and very, very special“ a „greatest alliance for the defence of freedom and justice in the world.“¹³⁴ Ale i Thatcher zažila ponížení ze strany svého nejbližšího spojence po americké invazi do Grenady provedené bez předchozích konzultací.¹³⁵ Tony Blair po roce 1997 musel napravovat narušený vztah, který mu zanechal předchůdce Major po jednom z takových ‘chladných’ období (Major údajně několik dní nepřijímal telefonáty prezidenta Clintona¹³⁶ kvůli neshodám ohledně Severního Irska). O několik let později, kdy se Clintonovo volební období chýlílo ke konci a George W. Bush byl zvolen novým prezidentem, se Tony Blair neváhal velmi pragmaticky ucházet o jeho přátelství a byl k tomu dokonce vyzýván samotným Clintonem.¹³⁷ Odhodlání stát americkému prezidentovi co nejbližší má pro britské premiéry větší váhu než případné rozdíly v ideologii. Společný životní postoj, jaký se vyskytl ve dvojici Reagan-Thatcher nebo Clinton-Blair však rozhodně osobním poutům napomáhá a *zvláštní vztah* posiluje.

Clinton byl považován za anglofila díky studiu v Oxfordu, kam byl vyslán za podpory klasického programu na utužování anglo-amerického partnerství – Rhodesova stipendia pro americké studenty. Kontakty představitelů New Labour se datují již do doby před rokem 97, kdy zakladatelé New Labour Blair a Brown často jezdí na ideové semináře Demokratické strany Third Way do USA a mají dobré kontakty na Clintonovu administrativu, v další generaci politiků je následují jejich poradci David Miliband a Ed Balls. Necháávají se inspirovat k etické zahraniční politice, vypracovávají budoucí vládní program podle amerického vzoru.¹³⁸ Blair později považuje Clintonovo úsilí o dosažení míru v Severním Irsku za nedocenitelné. Clinton hovoří o „unique partnership“ a Británii označuje za „staunch ally“.¹³⁹ Na začátku Bushova mandátu panovala v UK a v Evropě obava, že bude příliš unilateralistický a řídit se pouze úzce vymezenými americkými zájmy. Blairův vliv na Bushe je nejprve hodnocen pozitivně a pozdější Blairova reakce na 11. září 2001 byla „dynamická, inspirativní a rozezněla všechny churchillovské zvony.“¹⁴⁰ Blairovi, který v té době působil jako „mezinárodní pro-americký velvyslanec,“¹⁴¹ se podařilo u americké strany evokovat anglo-americké partnerství jako přirozenou reakci na ohrožení. V listopadu 2001 prohlašuje Bush na tiskové konferenci, že „USA nemají lepšího přítele než je UK.“¹⁴² Jindy kritický britský komentátor Hugo Young poukazuje na klíčovou roli, kterou Blair sehrál, aby se vůbec o irácké invazi jednalo v OSN, a jeho působení podle něj představuje „nejlepší naději pro zdravý rozum.“¹⁴³

¹³¹ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 88

¹³² Ibid., 90

¹³³ Wallace a Phillips, s. 280

¹³⁴ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 106

¹³⁵ Ibid., 118

¹³⁶ Clarke, „Foreign Policy“, 596

¹³⁷ Riddell, *Hug Them Close*, 135

¹³⁸ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 134

¹³⁹ Ibid. 143

¹⁴⁰ Garton-Ash, *Free world*, 49

¹⁴¹ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 151

¹⁴² Ibid., 153

¹⁴³ Young, *The Guardian* říjen 2002, „Good Cop Bad Cop“

Předpovědi o zániku SR po konci Studené války, jež byly časté v desetiletí po roce 1989, se nakonec ukázaly jako nepodložené a většina pozorovatelů se zaměřila na analýzu toho, co udrželo spojenectví naživu. SR byl pevnější, než si většina komentátorů v 90. letech myslela, a jeho revitalizace se přisuzuje v první řadě Clintonovi a Blairovi a jejich osobnímu přátelství.¹⁴⁴ Dále setrvačnost spolupráce v diplomacii, ale také zdvořilost USA vůči britským představitelům a zveličování své role ze strany UK. Pro-americké postoje jsou nepochybně předmětem širokého konsenzu mezi politickou elitou ve Spojeném království¹⁴⁵ a v průzkumech je přiznává také britská veřejnost¹⁴⁶. Jak konzervativní, tak labourističtí premiéři mají tendenci zdůrazňovat (případně nadsazovat) kvalitu svých osobních vztahů s daným americkým prezidentem. Všichni také dbají na udržování rozsáhlé sítě spřízněných kontaktů v americké administrativě pro získávání interních informací jako nezbytný předpoklad pro ovlivňování hlavních aktérů politiky. Komentátor Peter Riddell toto chování nazývá 'těsným přimknutím'.¹⁴⁷ Podle Henryho Kissingera se jedná o "strukturu konzultací tak samozřejmě intimní, že se stalo psychologicky nemožné ignorovat britská stanoviska."¹⁴⁸

3.1.2. Rituálnost

Hlubší změny ve fungování zvláštního vztahu jsou pozorovatelné i na úrovni kódovaného diplomatického jazyka a symbolických gest. Nejvíce viditelná úroveň SR spočívá k oficiálních setkáních amerického prezidenta a britského premiéra na státních návštěvách a při specifických summitech, tedy v diplomatické sféře. Média jsou za dobu trvání SR již poměrně dobře vycvičena v odhalování sebemenších gest a symbolů doprovázejících pravidelné diplomatické rituály. Média v těchto situacích slouží jako vykladači diplomatických rituálů a převaděči diplomatické rétoriky do obvyčejného jazyka. Média negativně reagují i na saturovanost zpravodajství o těchto setkáních a na repetitivnost proklamací. Američtí představitelé se rádi přidávají k rétorice SR, ale jak poznamenává Meyer, „v diplomacii je běžné říkat partnerovi, co si přeje slyšet.“¹⁴⁹ Škodolibě je přijímáno rovněž soutěžení o to, kdo se první setká s nově zvoleným prezidentem, kdy diplomaté projevují „nezvykle sportovního ducha.“¹⁵⁰ Meyer komentující převážně diplomatickou praxi ji považuje za nadsazenou, přestože může plnit jistou funkci: „SR je produktem mýtu a rétoriky, spíše než reality.“¹⁵¹

Okamžiky vyrovnávání vychýlené rovnováhy v rámci politického cyklu se vyskytovaly v celé historii zvláštního vztahu se železnou pravidelností a média je neustále s pobavením reflektují. Britští premiéři se také vyvarují veřejných sporů s americkými prezidenty a proniknou-li neshody na veřejnost, rychle se snaží je rozptýlit demonstrací vřelosti mezi oběma lídry na veřejnosti. V markantním kontrastu s touto projevovanou blízkostí jsou naopak vztahy s evropskými protějšky, kdy naopak veřejné spory prospívají popularitě u veřejnosti a v bulvárním tisku. Postoj britského tisku k neúspěchům USA sice bývá „dobře vám tak“, nicméně míra kritičnosti vůči EU je mnohem vyšší.¹⁵²

¹⁴⁴ Gamble, „Hegemony and Empire”, 13

¹⁴⁵ Wallace and Phillips, 267

¹⁴⁶ S evidentními výkyvy v letech 2001-2005

¹⁴⁷ 'hug them close', Riddell, *Hug Them Close*, 2003

¹⁴⁸ „a pattern of consultation so matter-of-factly intimate that it became psychologically impossible to ignore British views”, cit. in Riddell 2003, 27

¹⁴⁹ Christopher Meyer, *DC Confidential. The Controversial Memoirs of Britain's Ambassador to the US at the Time of 9/11 and the Run/up to the Iraqi War* (Weidenfeld & Nicholson, 2005), 169

¹⁵⁰ Ibid., 167

¹⁵¹ Meyer, *Getting our Way*, 79

¹⁵² Dumbrell, *A Special Relationship?*, 34

3.1.3. Asymetričnost

Dalším tématem často zmiňovaným v analýzách je neoddiskutovatelná větší hodnota *zvláštního vztahu* pro Británii. SR lze vysvětlit prostřednictvím postojů elity k tomu, jak co nejlépe zvládnout ústup z globálního velmocenského postavení. V době dekolonizace znamenal 'měkké přistání' pro upadající status Británie jako světové velmoci. Je evidentní, že status Británie prošel radikální proměnou v poválečném období a od Suez je SR nerovným partnerstvím. S tím úměrně vrostla psychologická potřeba britské politické elity za každou cenu zdůrazňovat prestiž vyplývající z pozice nejbližšího amerického spojence.¹⁵³

Londýn neváhá verbálně nadsazovat hodnotu a význam SR, aby přesvědčil jak celosvětovou, tak i vlastní veřejnost, že Británie je „globální, nejen Evropská velmoc disponující kombinací soft a hard power, hard ve formě vojáků a základen a soft ve formě privilegovaného spojení“¹⁵⁴. Jakákoli zmínka o tom, že obě země nejsou úplně rovnocennými partnery, je vykládána jako záměrně ponižující „Britská politická elita nadále lpí na SR s USA, ale tento SR se liší od jeho podoby ve 40. letech - tehdy to ještě mohlo být považováno za skutečné partnerství“¹⁵⁵. Přílišná spjatost s USA je rovněž značnou částí britské veřejnosti kritizována jako oslabení svrchovanosti, často s poukazem na to, že Británie je jen satelitní stát, 51. stát Unie, vazal, posluhovač atd. Politici představitelé se také zdráhají tuto strategii podrobně popsat, zřejmě v obavě, že by tím vyzývali k posměchu kvůli přílišnému posluhování. Získávání přízně u amerických politiků s sebou musí přinášet frustraci z vnímaného podřadného postavení.¹⁵⁶

Součástí každého hodnocení SR je logicky pokus o posouzení výhod a nevýhod, jež s sebou blízkost k Washingtonu přináší, a diskuze o tom, zda se tyto výhody vyplatí, nebo zda jsou čistě iluzorní, kdy přání je otcem myšlenky. Hlavní obtíží každé kalkulace národního zájmu je nehmatatelnost či neformálnost určitých diplomatických kategorií, jako je přístup k moci, vliv, prestiž atd. V své minimální podobě tento vztah umožňuje britským politikům a diplomatům privilegovaný přístup k důležitým osobnostem americké administrativy¹⁵⁷ a s tím i možnost (ne vždy plně využitou) ovlivňovat rozhodnutí přijímaná americkou stranou. Zahraničněpolitický poradce Tonyho Blaira a pozdější britský velvyslanec ve Washingtonu David Manning to formuloval následovně: „I v nejlepších dobách je britský vliv na USA omezený. Nicméně jediný způsob, jak tento vliv můžeme uplatňovat, je velmi pevně se připoutat a vyhýbat se veřejné kritice, je-li to možné.“¹⁵⁸

Hodnocení prospěšnosti a relevantnosti zvláštního vztahu pro obě země je úzce svázáno s politickým kontextem a osobní konstelací na vrcholu politiky. Zváží-li se nicméně *zvláštní vztah* jako partnerství, poskytuje oběma zemím zřejmě určitou míru výhodnosti, jinak by toto spojení těžší přetrvávalo více než 60 let. Kontroverze spojené s iráckou invazí a kritika příliš úzkého vztahu mezi Tony Blairem a Georgem Bushem pravděpodobně podrobily *zvláštní vztah* extrémní zatěžkávací zkoušce, jejímž výsledkem byla značná neoblíbenost jak obou politiků, tak i transatlantického spojení obecně u britské veřejnosti. Již během leteckých útoků na Irák v roce 1998 se objevují tradiční útoky na přímknutí premiéra k americkému prezidentovi a obviňování Blaira z podlézavosti (v podobě frází jako „trying to curry favour in Washington“).

¹⁵³ Jak poznamenává Meyer pro britské diplomaty existuje riziko, že začnou věřit vlastní propagandě a SR se stává samoúčelným. Meyer, *Getting our Way*, 80

¹⁵⁴ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 132

¹⁵⁵ Gamble, *Between Europe and America*, 222

¹⁵⁶ Tony Blair: „Nerad o tom mluvím takto, protože buď vypadáme, že jsme nějaký prosebník, který chce do prezidentova ucha něco pošeptat.“ Prospekt Xiii 2002

¹⁵⁷ Meyer, *Getting our Way*

¹⁵⁸ Cit. v Dumbrell, *A Special Relationship?*, 157

Dumbrell cituje typický dobový komentář v britské tisku: „Blair si namlouvá, že je významný státník“.¹⁵⁹ Na druhou stranu intervence v Kosovu je hodnocena jako úspěšná aplikace SR, kdy se projevila obratnost britské diplomacie jako atlantického mostu.¹⁶⁰ Jeho důsledkem je do určité míry rezignace na nezávislou zahraniční politiku provozovanou v celosvětovém měřítku, jak na ni byla Velká Británie zvyklá po staletí, a na jejím místě spíše zaměření na ovlivňování směru zahraniční politiky svého nejbližšího partnera. Tato rezignace na skutečně nezávislou zahraniční politiku je zdrojem frustrace, jež je namířena i proti SR. Irácká krize ukazuje, že nemůže-li britský premiér prokázat schopnost výrazného ovlivnění amerického postupu ve prospěch britského zájmu, je jeho podřízenost vůči americkému prezidentovi silně kritizována a celý *zvláštní vztah* je zpochybněn.¹⁶¹

3.1.4. Velmocenská nostalgie

Jedním z leitmotivů britské zahraniční politiky ve 20. století bylo řízení procesu ústupu ze statutu globálního hegemonu a psychologicky se s tím smířit. Ztráta koloniální říše a následný subjektivně vnímaný úpadek („sestup do nižší ligy“) se objevuje jako klíčové téma většiny historií SR. Známy bonmot Deana Achesona z roku 1962 „Británie ztratila koloniální říši, ale ještě nenalezla svou roli“¹⁶² je v této souvislosti citován prakticky v každé publikaci o SR. Ústup ze slávy se však neodehrával teprve po 2. světové válce. Gamble zasazuje do historického kontextu mnohem delší postupný proces přesunu hegemonie, který proběhl ve třech fázích: Nejprve došlo na přelomu 19. a 20. století k uznání americké sféry vlivu na západní polokouli. Po roce 1918 se USA nicméně vracejí k izolacionismu, zatímco na Británii padá úkol udržovat světový řád. Vyvozené poučení bylo nedopustit stažení Ameriky z udržování světového řádu, protože Británie si to už sama nemohla dovolit. Vzniká automatický reflex v britské zahraniční politice spočívající ve snaze za všech okolností udržet USA ve hře při řešení globálních otázek. Ve druhé fázi, již Gamble klade do 40. let 20. století vzniká myšlenka SR, jako „klíčová narativní struktura pro smíření se s nižším velmocenským postavením.“ Přesun hegemonie byl pro Brity stravitelný také proto, že USA akceptovaly pravidla a normy, které zformovala v předchozí době Británie. Ve třetí fázi pak USA začínají dávat přednost jednat s Evropou jako celkem, případně v rámci NATO.¹⁶³

Vystupování jako nejbližší spojenec USA bylo kromě jiných důvodů chápáno i jako pragmatická volba jak změkčit tvrdý dopad reality a uchovat si aspoň omezenou globální roli. Mimo pragmatické volby však rétorika o SR může hraničit až se sentimentálností, což ale neznamená, že není upřímně míněna. Často zmiňované společné hodnoty, dějiny a jazyk mohou být odrazem nostalgie po ztraceném výjimečném postavení světové velmoci mezi britskou politickou elitou.¹⁶⁴ Slovník týkající se *zvláštního vztahu* je charakteristický svými metaforami, rituály¹⁶⁵ a odkazy, které se téměř vždy vracejí ke „slavné hodině“ spojení uzavřeného během druhé světové války Rooseveltem a Churchillem na záchranu západní civilizace. Různá sentimentální politická prohlášení mohou být ve skutečnosti psychologicky nezbytná. Reaganův ministr zahraničí Alexander Haig psychologický aspekt komentoval takto: „Británie potřebuje psychologické

¹⁵⁹ Alan Watkins, *The Independent* 8.2. 1998 cit. v Dumbrell, *A Special Relationship?*, 144. Nutno dodat, že mnozí podezřívají Clintona z toho, že eskaluje konflikt v Iráku, aby odvedl pozornost od své sexuální aféry a že Blair je mu v tom víc než nápomocen.)

¹⁶⁰ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 147

¹⁶¹ Diamond, *Shifting Alliances*, 11

¹⁶² Cit. v Meyer, *Getting our Way*, 11

¹⁶³ Gamble, *Between Europe and America*, 98

¹⁶⁴ Dumbrell, „The US–UK Special Relationship“, 65

¹⁶⁵ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 19

legandy, aby prodloužila doznívání záře své koloniální říše.¹⁶⁶ Podle některých autorů Británie svůj úpadek psychologicky zvládla: „Dnes již nežijeme v éře úpadku Británie, ani pocitovaném.“¹⁶⁷ Veřejná debata o dopadech ztráty kolonií se už nevede, přestože v 60. a 70. letech stažení z kolonií vyvolávalo traumatickou reakci po předchozím pocitu všemocnosti. Pocit úpadku nicméně vedl politickou elitu k sebezpytování a k debatám o místě Británie ve světě, o směřování ekonomiky a o otázkách souvisejících s kulturou, národní identitou, morálkou, přičemž tón debat je většinou fatalistický vzhledem k pocitovanému úpadku Západu a vzestupu Asie. Larsen ve své studii zahraniční politiky 80. let demonstruje přetrvávání pocitu úpadku mezi politickou elitou a označuje reformní snahy za pokus úpadek zvrátit.¹⁶⁸ Podle něj bude toto téma v debatě neustále přítomné, protože veškerá pojmenování „Britský“ s sebou stále nesou konotaci koloniální říše.¹⁶⁹ Výraznou nespokojenost části britské pravice s plížící se ztrátou suverenity v evropské integraci je také možné interpretovat jako pokračování trendů z minulosti (ztělesňovaného Enochem Powellem).¹⁷⁰ Gamble to označuje za post-imperiální trauma, způsobeném pocitem zrady celých předchozích dějin.

3.1.5. Historické lekce

Jedním z klíčových prvků diskurzu o SR je přítomnost vrcholných okamžiků britských poválečných dějin, jež slouží jako poučení nebo historické lekce, jež lze vztáhnout na současnost i budoucnost, v podobě historických generalizací nabyly metonymickou univerzální platnost. Fungují v každé společnosti, jsou součástí národní identity, neustále se nově reinterpretovaly, význam je dynamický, ale pohybuje se kolem ustáleného diskurzivního jádra. Historické generalizace jsou chronologicky seřazeny do narativních konstrukcí, jež dějinám dávají celkový smysl a určují, jak do se be události zapadají. Narativní konstrukce v britském politickém diskurzu se odvíjí od mýtu o britské výjimečnosti. Zahrnuje vzestup původně bezvýznamného politického celku ke světové hegemonii, v podobě příběhu plné velkých osobností a události z dávné minulosti přžívají v podobě mýtu.¹⁷¹

Andrew Gamble nabízí podrobný popis několika klíčových narativních konstrukcí, jež tvoří součást britské identity. V 19. století asocioval Británii s biblickým Izraelem, vyvolenou zemí, jež má vládnout světu. Případně se starověkým Římem, který také přes původní omezený rozsah dokázal ovládat velká území, civilizovat je a bránit proti Barbarům. Viktoriánské éra je blahosklonně rasistická, Anglosasové považováni za nadřazenou rasu obecně, promítá se do dobové populární kultury.¹⁷² Současně silná protireakce ve formě boje proti otroctví v koloniích, který vedou křesťanští misionáři.¹⁷³ Dalším konstruktem je přesvědčení o vojenské zdatnosti ve formě tradice, jež zahrnuje Cromwella, Wellingtona, Nelsona, Marlghborougha a podle níž je britská vyšší vrstva plná hrdinů válečných hrdinů, kteří svým válečným umem a nadřazenou inteligencí dokážou porazit i zdánlivě silnějšího nepřítele. Války vždy posilovaly britský nacionalismus, Britové se ztotožňují s vítězstvími nad sekvencí zdánlivě neporazitelných nepřátel – španělská Armada, Napoleon, Hitler. Dále se ve viktoriánské Británii s potřebou efektivní koloniální administrativy v elitě vytváří pojetí služby státu jako sebeobětování, kdy zájem státu je

¹⁶⁶ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 205

¹⁶⁷ Gamble, *Between Europe and America*, 25

¹⁶⁸ Larsen, *Foreign Policy and Discourse Analysis*, 43

¹⁶⁹ *Ibid.*, 46

¹⁷⁰ Gamble, *Between Europe and America*, 27

¹⁷¹ *Ibid.*, 39

¹⁷² *Ibid.*, 62

¹⁷³ *Ibid.*, 63

nadřazen osobnímu životu. Ctnosti jako disciplína, morálka, odříkání se postupně ujímají v nižších vrstvách, tento proces dokončen v průběhu 1. světové války, kdy je národ sjednocen na základě tohoto étosu. Ten ztělesňují především Toryové, pro které jsou Britové především válečníci milující vojenský způsob života, étos služby v armádě a ve státní správě. Liberálové nemají stejně velké nadšení z existence koloniální říše, považují ji za příliš velké břemeno, jež posiluje nedemokratické tendence ve společnosti. Koloniální říše na britských ostrovech byla všudypřítomná, mapy ve všech školách a úřadech, obyčejní Britové věděli víc o koloniích v Africe než o Evropě, každý buď v koloniích byl, nebo tam měl příbuzné. Definovala vlastenectví, bez kolonií je nyní britská identita ochuzena. Macmillan na klíčovém jednání v Nassau použil na Kennedyho veškeré sentimentální nástroje SR, aby prosadil získání raket Polaris.¹⁷⁴ Summit v Nassau představoval jeden z vrcholů SR, kdy se britské diplomacii podařilo ovlivnit americkou politiku, po něm následovala konstelace Johnson/Wilson, kteréžto bylo hodnoceno spíše jako propad kvůli Vietnamu.¹⁷⁵ V 70. letech 20. století vznik (neo)liberálního Washingtonského konsensu, globální vládnutí, Ronald Reagan a Margaret Thatcher jej dále upevňují, zasazují do něj SR založený na sdílených západních hodnotách a šíří globálně.

Podle Gamble se poslední době s příchodem labouristické vlády začíná objevovat nová narativní konstrukce na zývaná Cool Britannia, která je úmyslně pozitivnější než koloniální nostalgie, obsahuje populární kulturu, sport, módu, hudbu, oblasti, ve kterých Británie exceluje, současně se ujímá velký důraz na multikulturnost společnosti. Jsou pro hlubší integraci s EU, protože jen tak se zvýší váha Británie v globálním měřítku.¹⁷⁶ Veřejný diskurz je politicky korektní proud kladoucí důraz na zodpovědnost vůči bývalým koloniím, boj proti chudobě, rozvojovou pomoc, AIDS, snaha o lepší správu rozvojových zemí a boj proti korupci. Vůči nim se vymezují atlantisté, převážně konzervativci, již tvrdí, že USA převzaly úlohu hegemonu, kterou kdysi zastávala Británie, a udržují liberální světový řád a svobodný obchod, což je v britském národním zájmu bezvýhradně podporovat. Zastávají přesvědčení, že na světě stále existují sféry vlivu, jež je nutné bránit i intervencemi, je-li to nutné. Imperiální nacionalisté mají za vlády Thatcherové velký vliv v Konzervativní straně, pro některé z nich je USA „ztraceným impériem“, neboť vznikla říše, jež není vymezena územím, ale obchodem a investicemi¹⁷⁷, jde tedy o pokračování britského impéria. Oba tyto směry propojeny prostřednictvím diskurzu o globalizaci.

Dumbrell identifikuje mezi britskou elitou tři různé generace formované traumatickými historickými milníky. Suezská, vietnamská a irácká generace podle něj zaujímá odlišný přístup k řešení krizových situací.¹⁷⁸ Wilson jako představitel vietnamské generace je chápán jako protiamerický zaměřený kandidát a odmítá poslat britské vojáky do Vietnamu, což je zmiňováno jako jediný případ, kdy se Británie odmítla účastnit vojenské intervence na straně Američanů.¹⁷⁹ Grenada je pravidelně zmiňována jako jedna z historických lekcí, z níž ve zkratce vyplývá, že i přes vřelé osobní přátelství není zaručena ani minimální míra konzultací o otázkách britského zájmu.

Spory mezi Blairem a Clintonem o nasazení pozemních jednotek proti Miloševićovi, Blair to označuje za velký hazard pro případ, kdyby USA jednaly unilaterálně, byl by to jeho „osobní Suez“¹⁸⁰ Nicméně v rozhodující kritické situaci Blair stál před stejným dilematem jako předchůdci – volba mezi Anglo-Amerikou a Evropou, přičemž se snažil předstírat, že taková volba neexistuje

¹⁷⁴ Meyer, *Getting our Way*, 93

¹⁷⁵ *Ibid.*, 80

¹⁷⁶ Gamble, *Between Europe and America*, 80

¹⁷⁷ *Ibid.*, 85

¹⁷⁸ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 275

¹⁷⁹ Gamble, *Between Europe and America*, 212

¹⁸⁰ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 146

Poučení: invaze bude v budoucnosti sloužit jako varování před nekritickou loajalitou k válečným záměrům amerických prezidentů¹⁸¹ – irácké trauma v britské politice, z něho vyplývá poučení, že blízkost k USA se politicky nevyplácí, případně je riskantní.

3.1.6. Metaforičnost diskurzu

Metaforičnost diskurzu o SR se dotýká v první řadě zejména znázornění volby mezi Evropou a Amerikou na základě blízkosti či vzdálenosti tedy pomocí prostorové kognice. Tato centrální otázka strategického významu¹⁸² se promítá do řady dilemat u dílčích otázek typu zda přijmout euro, účastnit se vojenských operací v zahraničí apod. Je znovu a znovu nastolována v rámci diskurzu o SR a definitivní odpověď na ni nepřichází. Nejde pouze o otázku ekonomickou nebo zahraničněpolitickou, ale má určující význam pro politickou identitu. Samotné Churchillovy tři okruhy britského vlivu představují významné konceptuální schéma v britské zahraniční politice, podle kterého Evropa – přestože zeměpisně mnohem blíže Británii - nemá výjimečné postavení v britském myšlení.¹⁸³ Obraz tří prolínajících se kruhů lze chápat rovněž jako vyhýbání se rozhodnutí o tom, kam Británie patří, nicméně jasně demonstruje povahu dilemat o národní identitě.¹⁸⁴ Uvažování o třech kruzích mělo obrovský vliv, ale vyplývá z něj implicitně, že UK si vybrat nemusí. Garton Ash pro znázornění zbytečnosti volby používá příměr založený na metaforickém vyjádření Británie jako těla: „Britské vazby jak s Evropou, tak s Amerikou jsou tak silné a vitální, že zvolit Evropu nad Amerikou nebo naopak by znamenalo uříznout si pravou nebo levou nohu.“¹⁸⁵ Aspekt neuskutečněné volby je obsažen i v ironickém přirovnání SR k cirkusu: „Tony Blair, nejnadanější cirkusový artista, riskoval při akrobatické jízdě na americkém a evropském koni, že při přeskokování spadne mezi dvě sedla.“¹⁸⁶

Roli, kterou si Británie pro sebe v průsečíků těchto tří okruhů vytvořila, lze popsat jako přemostování kompromisů mezi transatlantickými partnery s odlišným názorem na aktuální otázky. Představa atlantického mostu zůstane i nadále úhelným kamenem britské politiky.¹⁸⁷ Ostrovní poloha Británie a její chápání jako postavení mezi dvěma břehy je logicky výchozím bodem metaforických vyjádření. Liberální politik Roy Jenkins pohlížel na zprostředkovatelskou roli kriticky, neboť si tím britští představitelé spíše zvýrazňují odstup od ostatních a ze Spojeného království to vytváří prakticky „větší Island.“¹⁸⁸ Callaghan viděl svou roli jako „atlantický zprostředkovatel (intermediary)“, jako někdo, kdo musí neustále zmírňovat napětí.¹⁸⁹ Metaforičnost mostu se ale přirozeně může stát i předmětem kritiky: „Blairův slavný most mezi Amerikou a Evropou byl zaplaven vlnami.“¹⁹⁰ V narážce na asymetričnost SR Gerhard Schroeder o atlantickém mostu prohlásil, že „provoz na něm probíhá jen jedním směrem.“¹⁹¹ Přílišná blízkost k USA může v očích partnerů vést k odmítání zprostředkovatelské role, protože Británie není vnímána jako neutrální zprostředkovatel ale jako trojský kůň Ameriky – metaforický pojem nádoby, příměr vsugerovává přítomnost cizorodého prvku vneseného dovnitř jiného celku s cílem jej lstivě ovládnout. Přílišná blízkost a s tím spojené nařčení z podřízeného postavení může být vyjádřeno i příměrem z planetárního systému, kdy je Británii přisuzováno postavení

¹⁸¹ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 215

¹⁸² Diamond, *Shifting Alliances*

¹⁸³ Larsen, *Foreign Policy and Discourse Analysis*, 52

¹⁸⁴ Gamble, *Between Europe and America*, 30

¹⁸⁵ Garton-Ash, *Free world*, 52

¹⁸⁶ Meyer, *DC Confidential*, 174

¹⁸⁷ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 275

¹⁸⁸ Cit. v Dumbrell, *A Special Relationship?*, 98

¹⁸⁹ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 98

¹⁹⁰ Meyer, *DC Confidential*, 261

¹⁹¹ Cit. v Riddell, *Hug Them Close*, 142

satelitu a nese významový aspekt posluhování americké velmoci. „*Britský tisk se na nás dívá jako na americké „podržitelské“ (bag-carriers).*“¹⁹² Již během kosovského konfliktu byl Blair označován za amerického pudla v narážce na Churchilla, který byl obdivně přirovnáván k buldokovi.

Metaforický pojem *společenství* se objevuje v rámci analogie „Řekové a Římané“, jež byla rozšířená v 60. letech jako vyjádření britského vlivu na americké politiku. posiluje nereálnost britských očekávání, podkopává racionální zvážení národního zájmu – iluze o velikosti, pokus o zachování tváře. Macmillan byl zřejmě jediným britským premiérem, který si mohl dovolit zmiňovat tímto způsobem, protože taková byla zřejmě dynamika jeho osobního vztahu s prezidentem Kennedym, jinak je to vnímáno v Americe jako netolerovatelné pohrdání.¹⁹³ Běžné je označování jako vzdálení bratřenci, přátelé nebo manželé (sňatek z rozumu¹⁹⁴) evokující příbuzenské vztahy.

Metaforický pojem *pouto* se nejčastěji projevuje v množství přívlastků kvalifikujících samotný vztah či spojení – staunch ally, unique, essential, indispensable, extraordinary. Náboženská terminologie poukazuje na aspekty víry v přesvědčení o existenci reálného SR. „*Posvátnou mantrou britské politiky vždy bylo: není třeba volit mezi Amerikou a Evropou.*“¹⁹⁵ Označování Blaira za novodobého Mesiáše přesvědčeného o své schopnosti spasit svět je projevem snahy o zlehčení motivace při rozhodování o zahraniční politice. Garton Ash označuje Británii za “seismograf” nebo “teploměr” evropsko-amerických vztahů.¹⁹⁶ Často se vyskytuje emotivní náboj nebo sentimentálnost projevující se ve frázovitosti výrazů jako „hands across the sea, shoulder to shoulder, death-knell of sovereignty“, jež odrážejí vnímanou fatálnost SR pro vzájemný vztah.

3.1.7. Kulturní identita

Sdílená historie, kultura a jazyk představují významný prvek SR.¹⁹⁷ Pojem kultura chápeme široce jako významy historicky přenášené pomocí symbolů, jejichž prostřednictvím lidé komunikují a předávají své znalosti a postoje. Národní identita je subjektivní vnímání příslušnosti k danému společenství, jež může být dynamicky sebedefinována na základě společné národní kultury, civilizačních hodnot (Západ), jazykového okruhu či politického celku (EU). Identita je současně utvářena i vymežováním se vůči ostatním: „Identita vyplývá ze závazků, loajality, povinností, rozlišování my versus oni, přátelé versus nepřátelé, což v důsledku vytváří definici toho, kým jsme.“¹⁹⁸ Národní identita se opírá o pohled do minulosti: „Jak se národ sám definuje (svou výjimečností) vyplývá z rekonstrukce svých dějin a rozhodujících okamžiků, myšlenek, institucí, které mají na identitu vliv,“¹⁹⁹ přestože vedle sebe běžně koexistuje několik takových příběhů, což odráží hlavní ideologické proudy. Identita britské politické elity je zakotvena v pocitu úpadku, který někteří autoři datují již od roku 1931 (upuštění od zlatého standartu), lze ji charakterizovat jako postupnou ztrátu hrdosti na příslušnost k největší říši světa. Britství s sebou neslo představu o nadřazenosti, jejíž ztráta s sebou nese ideologické a psychologické důsledky. Identita je součástí

¹⁹² Meyer, *DC Confidential*, 175

¹⁹³ Meyer, *Getting our Way*, 90

¹⁹⁴ Christopher Hitchens, *Blood, Class and Empire. The Enduring Anglo-American Relationship* (Atlantic Books, 2006), 8

¹⁹⁵ Meyer, *DC Confidential*, 174

¹⁹⁶ Garton-Ash, *Free world*

¹⁹⁷ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 14

¹⁹⁸ Gamble, *Between Europe and America*, 30

¹⁹⁹ *Ibid.*, 31

příběhu o anglické výjimečnosti, ztráta britské koloniální říše pak náleží k traumatu politické elity.²⁰⁰

Národní identita není nikdy statická, je vždy otevřena interpretacím, různé narativní konstrukce, jež ji popisují, mohou nabírat s dobou různou váhu, ale všechny vytvářejí srozumitelný koherentní rámec a hierarchii hodnot. Narativní konstrukce vyprávějí určitou verzi politických dějin na základě selektivních faktů, jež jsou relevantní pro daný příběh, jsou komplexnější než mýty, vícevrstevnaté, mají kořeny v reálných událostech, ale lze je zpochybnit. Přispívají k existenci politických diskurzů. Nikdy nejsou bezvýhradně akceptovány všemi, v politické sféře vždy existují soupeřící interpretace, neboť je možné je instrumentalizovat k vymezování se vůči rivalům.²⁰¹ Můžeme tedy hovořit o tradicích, hodnotách, ideologii a představách, které společně formují sociálně konstruované prvky kultury²⁰², případně jakousi „sdílenou morální perspektivu.“²⁰³ Mezi kulturou, pocity identity a národními zájmy existuje interakce.

Gamble Anglii nazývá světový ostrov, podle něj zůstává díky svému historickému vývoji idiosynkratická a inherentně insulární.²⁰⁴ Podle politické potřeby je možné zdůraznit buď světový nebo ostrov, buď zdůraznit globální dosah nebo se vymezit vůči zbytku světa.²⁰⁵ „Napětí mezi otevřeností a ostrovní izolací je klíčem k pochopení povahy britské politiky.“²⁰⁶ Angličané se historicky vnímali jako mořeplavci, inovátoři, cestovatelé, obchodníci a vojenští vůdci a logicky s tím vnímali svou nadřazenost vůči ostatním národům, což je podle dobových představ předurčovalo k tomu, aby se snažili zbytek světa pozvednout a vzdělat. Jak konstatuje Gamble, síla takto formulované identity, přestože je asociována s minulostí, je intenzivnější tím více, že britská politická elita nebyla nikdy úplně nahrazena prostřednictvím revolucí nebo převratů a udržuje si kontinuitu s tímto způsobem sebeidentifikace. Především pro Konzervativní stranu je národní identita neoddělitelná od historie britského státu a jeho expanze, často se v jejím diskurzu definuje pomocí klíčové narativní struktury plné symbolů Old England, evokace venkova a jihu Anglie.²⁰⁷ Na druhou stranu Labouristická strana ve své interpretaci narativní konstrukce zdůrazňuje spíše emancipaci nižších tříd, budování sociálního státu a nezadržitelný postup pokroku, dnes jako součást své identity prosazuje i ochranu anglické krajiny a boj proti klimatické změně. Historicky se vymezovala do určité míry antikoloniálně, argumentačně se zaměřovala na kritiku nákladnosti kolonií a tím potřebu stáhnout se z kolonií.²⁰⁸ Labouristická strana byla vždy součástí ideologických debat v rámci anglosaského prostředí, i když se k tradici kolonialismu staví zdrženlivě. Ale inspiruje se americkou politickou tradicí v podobě New Deal, Great Society a Third Way, avšak k americké verzi kapitalismu má výhrady. V roce 2003 v souvislosti s účastí na invazi Iráku fakticky došlo k občanské válce uvnitř Labouristické strany mezi tradičním proudem labouristů a novými labouristy ohledně příliš těsného přimknutí k Americe.²⁰⁹

V souvislosti se zvláštním vztahem vyvstává otázka, jak je pocitována afinita s Amerikou. Součástí britské identity je také pojem Anglo-Amerika zahrnující i bývalé britské kolonie Kanadu, Austrálii a Nový Zéland, přestože součástí veřejného diskurzu v těchto zemích jsou také obavy z vlivu dominantní americké kultury.²¹⁰ Anglo-America představuje provázaný nadnárodní

²⁰⁰ Ibid., 21

²⁰¹ Ibid., 32

²⁰² Dumbrell, *A Special Relationship?*, 15

²⁰³ Ibid., 6

²⁰⁴ Gamble, *Between Europe and America*, 2

²⁰⁵ Ibid., 34

²⁰⁶ Ibid., 37

²⁰⁷ Ibid., 163

²⁰⁸ Ibid., 202

²⁰⁹ Ibid., 8

²¹⁰ Ibid., 83

prostor s volnou výměnou myšlenek, kultury, investic a lidí, který je charakterizovaný liberálním politickým systémem, jenž je relativně otevřený. Anglo-Amerika je ale současně i společenstvím, kde spolu soupeří odlišné ideologie v prostředí živé intelektuální výměny a kde probíhají neustálé debaty o hodnotách a zájmech. Anglie a Amerika představují v rámci Anglo-Ameriky jakési odlišné póly přitažlivosti, které mohou být sice chápány jako odlišné modely společnosti (pohled zevnitř), ale zvnějšku jsou nahlíženy jako víceméně identické (ve francouzském diskurzu „anglosaské země“). Opozice k nějakému ideologickému přístupu se často neutváří mezi USA a Británií, ale je nadnárodní propojují se podobně zaměřené ideologické komunity. „Anglo-Amerika, v podstatě chápaná jako SR mezi Británií a Amerikou, se týkala relativně krátkého období v polovině 20. století a i tehdy měla více významu pro Brity než pro Američany. Nicméně Anglo-Amerika vnímaná jako globální hegemonie a mocná ideologická tradice, je pořád naživu a ve své poslední inkarnaci, globalizačním diskurzu, i nadále utváří náš svět.“²¹¹

Amerika a Británie jsou spojeny hodnotami a zvyky, sdíleným pohledem na svět. Studium složitých struktur postojů, emocí a kulturních interakcí, které obklopují a podmiňují anglo-americké vztahy. „Sdílená kultura (zejména, ale ne výlučně elitní kultura) byla vždy významným podpůrným komponentem SR. Anglo-Amerika je představovaným společenstvím (v Andersonově pojetí), jež nemá jediné centrum moci, je nadnárodní, založené na jazyku a politickém systému a sdílí morální ideály a sdílené představy o místě ve světě.“²¹² Slovník obsahuje charakteristické metafory, rituály, fráze a sice ne v nějakém „kvazi-mystickém“ smyslu sentimentalizované Anglo-Ameriky“, ale jako praktická a každodenní vzpruha pro pokračování spolupráce založené na zájmech.“²¹³

Britská společnost po vlně solidarity reagovala kriticky na americkou válku proti terorismu za prezidenta Bushe, protože negativně vnímali porušování základních západních hodnot, spravedlnost, právo na soud, zákaz mučení, náboženská tolerantnost. Pocit odcizení mezi Británií a Amerikou krystalizoval kolem diskuzí o americké základně Guantánamo, kde byli nezákonně vězněni i britští občané, jimž ani příslušnost k nejbližšímu americkému spojenci nezajistila řádný soud. Britská údajná účast na tajných letech zpravodajských služeb převážející osoby podezřelé z terorismu (rendition flights) vzbudila velké rozhořčení veřejnosti. Bushova administrativa podle kritiků opustila transatlantické normy tvořící západní identitu, spoluúčast britských bezpečnostních složek pak pocit zrady.²¹⁴ Tradiční role Británie je zpochybněna velkou propastí mezi hodnotami, téměř hysterická reakce.

3.1.8. Jaderný deterent a zpravodajská spolupráce

SR se zakládá na válce, bez vedení války ztrácí smysl.²¹⁵ Dumbrell touto úvahou poukazuje na to, že role hlavního spojence při budování a udržování světového pořádku s sebou pro Británii nese také v podstatě povinnost účastnit se pre-emptivních úderů vůči neposlušným režimům. Bez ochoty ke společným vojenským operacím je toto spojenectví nemyslitelné. Britská a americká armáda mají dlouhou a úspěšnou tradici vedení války proti společným nepřátelům. Dvě světové války, do kterých USA vstoupily na naléhání britské strany, vytvořily solidní základ pro pozdější spolupráci v oblasti bezpečnosti. Po konci Studené války bez problémů trend pokračoval během první irácké operace v roce 1991. SR funguje velmi dobře v citlivých oblastech vojenství a zpravodajství, jež vyžadují vysokou míru utajení a důvěry. I zde se ale vyskytují situace, kdy je

²¹¹ Gamble, *Between Europe and America*, 107

²¹² *Ibid.*, 87

²¹³ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 6

²¹⁴ Gamble, *Between Europe and America*, 3-5

²¹⁵ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 187

soudržnost SR podkopána rozpory – suezská krize, invaze do Grenady – jež vzbuzují velkou mediální pozornost. Jde také o oblast, kde Británie může vyvážit jinak asymetrický vztah významným podílem na společných akcích. Pro USA je Británie vojensky spolehlivý partner nabízející cenné umístění pro základny s americkou přítomností nejen na britské půdě, ale i v Hongkongu, na Kypru a na jiných místech zeměkoule. Americké základny v UK hrají ve strategických opatřeních důležitou roli, počet vojáků se v různých dobách lišil, ale dosáhl až 30 000 mužů, na základnách v Británii bylo v době Studené války umístěno 40% amerických leteckých sil v rámci NATO. Ještě v roce 2005 v UK pobývalo více než 10 000 amerických vojáků, mimo to je potřeba zmínit ekonomické zájmy, kdy obchod s vojenským materiálem je například pro britskou zbrojní společnost BAE klíčový.

Bez naslouchacích základen na britské půdě v Cheltenhamu nebo na Kypru by americké zpravodajské služby měly omezenější přístup k citlivým informacím. Zpravodajská spolupráce mezi Government Communications Headquarters (GCHQ) a National Security Agency (NSA) je masivní: „UK dostává víc, než dává, ale to, co dává, není nepodstatné.“²¹⁶ V britské zpravodajské komunitě panuje velké odhodlání co nejvíce využívat výhod SR a udržet úzkou součinnost s americkými službami a jako protihodnotu nabízet vysoce profesionální zpravodajství. Služba MI6 vytváří a šíří narativní konstrukci zásadního příspěvku pro fungování amerických zpravodajských služeb a svého velkého vlivu ve Washingtonu.²¹⁷ Americká vláda přímo finančně podporuje GCHQ. Tato oblast úzké spolupráce se také nezdíka setkávala s podezřívavostí evropských zemí, jež z ní jsou vyloučeny. Symbolem propojení amerických a britských zpravodajských komunit je i 11. září 2001, kdy prakticky okamžitě odlétá z Londýna letadlo se všemi šefy britských zpravodajských služeb MI6, MI5 a GCHQ, aby konzultovali se svými americkými protějšky reakci na útoky.²¹⁸

Irácká invaze významným milníkem, Británie prakticky jedinou velmocí s podstatným podílem na společné operaci, je předmětem značné kritiky u britské veřejnosti. Po konci Studené války nastává nová fáze spolupráce, americká pozornost se více přesouvá do Asie a dochází k snižování vojenské přítomnosti v Evropě a k zavírání základen. Větší zdrženlivost USA podílet se na řešení konfliktů v Evropě, nejprve v Bosně a později v Kosovu, kde se sice Blairovi podařilo přesvědčit svého amerického partnera o poskytnutí vojenských kapacit, ale je vnímáno jako potvrzení toho, že britská strana hůře prosazuje svůj vliv ve Washingtonu. Armádní složky nicméně stále aktivně plánují své aktivity a intenzivně konzultují technické a strategické aspekty.

Příběh jaderné spolupráce je symptomatický pro SR jako proces neustálého přesvědčování ze strany Británie o nezbytnosti užší spolupráce, což se pravidelně setkává se zdrženlivostí amerického partnera. Jaderná spolupráce znamená evidentní výhodu pro středně velkou zemi, která chce přes omezené zdroje zasahovat v globálním měřítku. Po britské účasti na projektu Manhattan během 2. světové války je v roce 1945 přijat McMahonův zákon, jenž zakazuje poskytování jaderných technologií do zahraničí a v důsledku toho je Spojené království nuceno masivně investovat do vývoje vlastního jaderného arzenálu pro zajištění nezávislé obrany, ironicky jde o zajištění proti americké nespolehlivosti při sdílení výsledků výzkumu.²¹⁹ Od roku 1947 Británie buduje vlastní atomový program, jehož prostřednictvím si chce zachovat co největší svrchovanost v otázkách bezpečnosti. Americké jaderné technologie nejsou k dispozici až do roku 1958, kdy je zrušen McMahonův zákon, který byl představoval velkou výhradu

²¹⁶ Ibid., 169

²¹⁷ Ibid., 170

²¹⁸ Meyer, *DC Confidential* 188

²¹⁹ Meyer, *Getting our Way*, 83

v rámci diskurzu o SR. Poté je možné sdílení informací o jaderném výzkumu, což z UK dělá privilegovaného, ale již závislého partnera.²²⁰

V roce 1962 došlo k podpisu anglo-americké dohody v Nassau na Bahamách o poskytnutí jaderných raket Polaris, Británie byla považována v tomto období Studené války pro USA za strategického partnera pro obranu Západní Evropy a premiér Macmillan představoval pro Kennedyho jako seniorní státník významného rádce v otázkách bezpečnosti. „Británie nebyla rozhodně podlézavým satelitem.“²²¹ Na druhou stranu se tato dohoda pravděpodobně stala bezprostřední příčinou prvního de Gaullova veta vstupu Británie do ES. Dohoda o Polaris ve vojenské oblasti znamenala podstatnou harmonizaci britské politiky s americkou, investice a přístup k zbrojním systémům předurčují rozhodování na desetiletí dopředu. Pořízení systému Polaris vedlo víceméně automaticky k nezbytnosti pořízení následující generace raket Trident a podobná podmíněnost platí dodnes.²²² Britští nacionalisté byli již tehdy kritičtí k vnímané závislosti na americké ochotě sdílet své technologie. Britské politické elity mají tendenci se obracet k východu pro zajištění hospodářské prosperity a k západu pro zajištění bezpečnosti. Obojí přitom znamená ustoupit z absolutního pojetí svrchovanosti.²²³ Proklamovaná nezávislost deterentu je čistě formální, USA by měly právo veta o jeho použití, je to bráno jako otázka prestiže nebo jako „vstupenka k místu u nejvyššího stolu,“ jak to pojmenoval Macmillanův nástupce Alec Douglas-Home.²²⁴

Jaderný deterent a jeho nezávislost byl podle Harolda Wilsona projevem volebního populismu, měl emotivní odezvu „u obyčejných Britů, co chodí do hospody“, spíše než praktickou hodnotu.²²⁵ Část politiků kritizovala deterent z důvodu ztráty suverenity, např. lze citovat konzervativního politika Enocha Powella: „*Británie se konceptuálně a morálně stala satelitem v okamžiku, kdy se začala spoléhat na USA v otázce jaderného deterentu.*“²²⁶ Kritika se nicméně týkala i nákladů na tyto drahé systémy, jež někteří považovali za vyhozené peníze v době ekonomického zaostávání. Debata o tom, zda Polaris pořídit nebo ne, hýbala veřejností několik let, dotýkala se svrchovanosti, obrovských nákladů, ponížení, utajování informací, globální předstírání velmocenského statusu, tedy všech prvků diskurzu o SR, které se vyskytují v průběhu celé historie anglo-amerického partnerství. Obě hlavní politické strany se v této debatě profilovaly, od proamerického thatcherismu až k extrémnímu postoji Labouristické strany v 80. letech, kdy trvala na jednostranném jaderném odzbrojení.

²²⁰ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 161

²²¹ *Ibid.*, 174

²²² Meyer, *Getting our Way*, 97

²²³ Dumbrell, *A Special Relationship?*, 215

²²⁴ Cit. v *Ibid.*, 164

²²⁵ *Ibid.*, 178

²²⁶ Cit. v Gamble, *Between Europe and America*, 156

4. ČTVRTÁ KAPITOLA

4.1. Analýza publicistického vzorku

Cílem této kapitoly je tematická analýza publicistického vzorku 25 komentářů uveřejněných v britském tisku v rozmezí let 2001-2010 a zařazení identifikovaných diskurzivních jevů do tematických kategorií, jež jsme vytvořili v rámci popisu historického diskurzu o anglo-amerických vztazích na pozadí sekundární literatury. Aplikujeme přitom model analýzy vytyčené ve druhé kapitole. Dále se zaměříme na analýzu metafor. Hlavním výstupem této části práce by měl být popis interpretačních repertoárů, nejčastěji sdílených představ komentátorů, narativních konstrukcí a posouzení proměnlivosti diskurzu v rámci zkoumaného období.

4.1.1. Britská role ve světě a její identita

Mezi klíčové charakteristiky SR patří kvalifikování samotného vztahu mezi Británií a Spojenými státy, přičemž počet variací je relativně omezený vzhledem ke konsenzu panujícímu ohledně blízkosti spojenectví. Většinou jde o adjektivum u klíčového pojmu spojenec, případně přítel, standartně se vyskytuje *“close”, “closest”, “loyal”, a “reliable”*.²²⁷ Další termíny vyjadřující význam britské strany jsou *“most important”, “considerable”, “significant”*. Z pohledu metaforického pojmu jde zřetelně o použití metafory vzdálenosti (*close*) a pouta (*loyal, trusted*). Zajímavější jsou odchylky od zmíněného standardu, vyjadřující typ výhrady ke vnímané blízkosti: *“trusted partner who says “yes, but””, “Britain’s historic role as the candid friend must be restored,”* (E6), *“a potentially useful rather than a sufficient friend.”* (FT3) Komentář v *Independentu* kriticky odmítá povahu vztahu kvalifikovat a označuje ho za v podstatě bezvýznamný.²²⁸ Objevuje se rovněž narážka na výhodnost vztahu pro americkou stranu vyplývající z vysoké míry loajality: *“They (Americans) see SR as a uniquely pleasant and rewarding relationship.”* (E7) Pro kontrast se objevuje i tradiční označení role Británie v Evropě jako obtížného partnera: *Awkward partner in Europe* (E1).

Mezi další způsoby hodnocení povahy spojenectví patří i označení role, kterou Británie ve vztahu vykonává nebo by vykonávat měla. Mezi klasické pojmy patří hojně citovaný most: *bridge* (T1), *the indispensable bridge between Europe and America* (E2), *Bridge has drawbacks: you can get trampled on from both sides* (E1), *when US needs a bridge, it naturally turns to Angela Merkel* (G4).

Další způsoby vyjádření zprostředkovatelské funkce Británie mezi dvěma entitami:

tlumočník: *Blair needs to be the interpreter of Europe to America, not the bearer of mere messages* (G1),

facilitátor – v konkrétním případě jde ale překvapivě o zprostředkování mezi Amerikou a Čínou: *Role of a facilitator between Washington and Beijing* (FT3)

Neutrální prostředník *Honest broker between Washington and Europe* (E1)

Středová velmoc *pivotal power* (FT1, FT2)

Negativní konotaci nese označení poslíček odkazující na podřadně vnímaný status Británie *go-between* (T1)

Objevuje se však i negace takto většinou vnímané role *UK’s place in the world affairs is not pivotal and not special, ... it is just a mid-sized power* (E2), případně aluze na Achesonův výrok o neschopnosti si svou roli definovat *UK cannot find its role* (T5)

²²⁷ Prakticky ve všech komentářích

²²⁸ “SR is a virtually meaningless term”

Další skupinou odkazů definující postavení Británie ve světě reflektuje relativní váhu Británie v globálním měřítku, z čehož implicitně vyplývá vymezení vůči přehnaným představám o tom, jaké místo by jí mělo ve světovém systému náležet. V těchto případech jde také o implicitní poukaz na změnu statutu Británie v pohledu do minulosti, kdy bývala supervelmocí, zatímco dnes je středně velkou mocností, často kvalifikovaná otevřeností a globálním uvažováním:

Open and globally minded medium-sized power (FT4)

SR is a misunderstanding – ministers, envoys, spooks and military types were made realistic not arrogant – when they realized Britain was a mid-sized declining power (E8)

V jednom z komentářů je uváděno hodnocení ve smyslu malého významu odkazem na zeměpisnou polohu: *UK is just an offshore island at the north-west corner of Europe, invisible on a large map of the world* (I)

Další skupina pojmenování souvisí s popisem role, kterou by měla Británie vykonávat s ohledem na činnost:

selfless duty to act to show that US is not alone – is that what we have come to? (G2) – jasně negativní výrok s evidentní ironií

Britain's diplomatic specialty was to bridge the gap between unilateralist US and the rest of the world and it did so pretty well (G5) – naopak kladné hodnocení tradiční role mostu a jejího provádění

Dále jde o tradiční britské dilema mezi Amerikou a Evropou v podobě srovnání přístupu k těmto dvěma entitám, včetně implicitního varování, že vztah k oběma by měl být vyváženější:

Thus far Britain has seen the SR as setting it apart from the rest of Europe. The reverse should be true.If Britain wants to be heard in the White House, surely it must show it has real clout in Europe. (FT3)

If UK has weak ties with Europe, it will also have weak ties to US (I)

Prime Minister should spend more time and energy in Europe (FT4)

Trojan poodles – slavish to US, cocky in Brussels (E8)

Celá řada argumentů obsažených v komentářích poukazuje na společné, nehmotné, faktory (hodnotové ukotvení) zakládající blízkost (nebo její opak) Británie s Amerikou nebo s Evropou, případně s oběma ve formě jednoho Západu. Obsahují proto prvek definice britské identity v podobě rozlišování kategorií my a oni.

the basis of the "SR" is that Britain and America tend to see most of the big things that go on in the world in much the same way (E4)

America and Britain share the same instincts – outward-looking, confident, interventionist (E5)

the strongest card in favour of the special relationship is that so many Britons still find the alternative less attractive. Best friends with France and Germany, anybody? (E5)

Shared history, sacrifices and values (FT3)

SR is rooted in shared values and mutual interests (FT2)

UK and US are exceptionally close, have enormous familiarity (I)

West has a consensus, there is a sense of occupying the same cultural universe (T3)
instincts are the same (I)

UK is fundamentally European (E8)

Prime Ministers cling to the idea that cultural and emotional ties run deeper than mutual interests (FT3)

Anti-americanism is to be abhorred (FT2)

Anglo-Americanism saves the world! (G2) – evidentně se jedná o způsob ironické negace

Yanks (G1), *Uncle Sam* (T4) – ironické pojmenování Američanů

We are led into another country's stupid war (T1)

Odmítání zahrnování kulturních a emocionálních faktorů do rozhodování:

SR should be hard-headed partnership of choice (E8)

Zajímavé jsou poznámky o rozdílech mezi elitou a běžnými občany, z nichž vyplývá, že míra subjektivně vnímané blízkosti se u nich může lišit nebo že neelitní příslušník britského národa má poměrně vlažný postoj k zahraniční politice své země:

SR has often affected the lives of the ruling class in both countries more acutely than those of the people (G2)

Most voters are indifferent to life in this stratosphere (G2)

one virtue coming out of Iraq is that people will finally wake up to what SR is doing to their existence (G3)

Politicians gaze adoringly across the Atlantic (T5)

Upper echelons of British society are not anti-European - posting in US makes them realize... (E8)

Antipathy and antiamericanism prevails (T5)

some articulate, metropolitan Britons display snobbish hostility to Bush's stumbling syntax and Texan folksiness, but the majority welcomes him (E5)

America is a foreign nation after all – to an ordinary voter (G2)

4.1.2. Národní zájem

K téměř každému hodnocení výhodnosti SR patří pokus o definování britského národního zájmu nezbytný pro vyjádření normativního postoje komentátora k tomu, zda jej současná zahraniční politika naplňuje. Hodnocení zpravidla obsahuje prvek kalkulace výhodnosti související s pozorností věnovanou asymetričnosti SR (viz 4.1.5). Setkáváme se jednak se ztotožněním samotného SR s národním zájmem *per se*, či s nadřazeným národním zájmem stojícím nad ostatními, ale je možné se setkat i konkrétnějšími zájmy, jejichž naplnění má SR sloužit. Ve většině případů se definice národního zájmu vztahuje na konkrétní kontext rozhodování o účasti na irácké invazi. Argumenty schvalující britské přimknutí k USA:

No harm in being special ally of the most powerful nation on Earth (G2)

The price for military support has not always exceeded the reward (G2)

if not close allies, Britain will suffer (T4)

deterrent in future is evidence that there is at least one tangible benefit from closeness (T4)

Britain cannot afford to distance itself too far from any American administration (T4)

it is in Britain's national interest to support American efforts to topple Mr Hussein (E4)

many of Britain's foreign-policy aims, such as progress towards peace in the Middle East, are contingent upon

America's willingness to use that power—the EU, whatever its pretensions, is no substitute (E4)

UK gets more attentive hearing in the White House than any other power (E4)

Blair hasn't the slightest doubt that it's in Britain's interest to support American efforts to topple Mr. Hussein – he's right (E4)

Britain has had more influence than critics want to believe (E4)

Britain is the net beneficiary (FT4)

Výroky s negativním hodnocením SR s poukazem na nedostatečný národní zájem:

Blair stated, among other extraordinary things, that it was in Britain's interest to prevent US isolation (G3)

Bush offered warm words and precious little else on issues of British interests (FT1)

SR: What's in it for us? (E5, v názvu článku)

Britain gained little from closeness to US (E5)

SR used to have benefits but no longer (G5)

Iraq shows how little influence UK has (I)

UK has no power or influence (T5)

Britský národní zájem je v první řadě formulován premiérem, na něj komentátoři reagují a srovnávají s předchůdci, i zde je tedy možné nalézt historické lekce s předchozí historie SR. Ve dvou komentářích se objevuje výhrada Blairově politice absolutní podpory americké politiky bez

jejího podmínění ústupky u konkrétních britských zájmů. Podobně se tato naivita opakuje i v osobním hodnocení Blaira (viz 4.4):

Thatcher clearly defended national interests against US – Star Wars, Falklands – ...it never occurred to her that British and American interests were completely identical (E3)

Thatcher and Wilson were very different but had a clear idea of national interest when deciding whether to go to war (E3)

All predecessors kept their eye on the British ball; all could make a case for a profitable connection between British interests and SR (G3)

Blair's conduct is bewildering – Labour, Conservatives, European leaders are mystified by his decision (E3)

Blair thinks traditional national interest is gone – now we must harness American power as a force for good. ...it is price to be paid for a better world (E3)

It is instinctive but potentially silly (E3)

Konkrétní britské zájmy nesouvisející se SR:

Where British interests are diverging – steel tariffs, International Criminal Tribunal, Kyoto - Blair gained nothing despite closeness to US (E5)

Kyoto, trade talks in Doha, Middle East peace – British interests (E6)

reforming world trade institutions, world trade talks, climate change, nuclear proliferation – British interests (O)

Větší důraz na Evropskou unii:

UK should join in building a multilateral Europe (G5)

British national interest remains tied as closely to decisions made in Europe as it has for centuries (FT1)

4.1.3. Osobní vztahy lídrů

Prakticky všechny komentáře personifikují britskou zahraniční politiku do osoby premiéra Blaira, od roku 2007 pak Gordona Browna. V popisu rozhodování o cílech zahraniční politiky nehrají žádní další rozhodující aktéři výraznou roli. Kromě amerického prezidenta, který bývá někdy v rozhodovací hierarchii premiérovi nadřazen, jsou jako ovlivňovatelé premiéra zmiňováni poradci, mandaríni (ministerstvo zahraničí), evropská lídři, role parlamentu obecně je bagatelizována. Vliv má britský tisk a tzv. *official mind*, tradiční postoj establishmentu spojený s podporou kontinuity anglo-amerického spojení. Komentáře souvisejí s návštěvami, novými volbami, případně se zásadními rozhodnutími v oblasti zahraniční politiky. Klíčový v hodnocení je vztah k americkému prezidentovi a v počáteční fázi i hrdost na přesvědčivost a rozhodnost veřejného působení britského premiéra (bezprostředně po útocích z 11. září 2001). Tematizována je často Blairova schopnost navázat silné přátelství s americkým prezidentem, jehož pověst by zdánlivě měla jít proti Blairovu politickému naturelu. Blair je zpočátku chválen, nežádka jsou zmiňovány pozitivně vnímané vlastnosti stojící v kontrastu s údajnou Bushovou neobratností. Hodnocení je s postupem času o poznání kritičtější. Brownovi je věnováno relativně méně pozornosti po nástupu do funkce premiéra, stejný přístup se objevuje náznakovitě s předzvěstí nástupu Camerona. Osobní dynamice mezi oběma lídry jsou v souladu s vnímáním SR jako převážně politického partnerství na nejvyšší úrovni přisuzovány zásadní parametry, ostatní vlivy jsou spíše upozaděny.

A close friend of Bill Clinton whom he supported through thick and thin (E1)

has a kinship with Democrats (E1)

Blair had a personal bond with US President (FT2)

bound himself to Bush (O)

Blair is not a poodle but a guidedog (DT)

is not Bush's poodle (E3)

is a diplomatic virtuoso (E2)
has star quality (E2)
is top of the list of global leaders (E2)
has a taste for moral certainty and rapid results (E2)
has reckless courage (DT)
has so many impressive talents – is fluent, knows public relations (G4)
bewildering – Labour, Conservatives, European leaders are mystified by his decision (E3)
Obama will think that Blair had sizzle and substance, Brown only substance and Cameron only sizzle (T5)
personalities can make a difference (FT4)
both Brown and Cameron are Atlanticists who admire America (O)

S postupem doby se více objevují zmínky o naivitě či náboženském přesvědčení, které je pravděpodobně chápáno jako jeden z důvodů Blairova jednání a jeden ze společných rysů s prezidentem Bushem. Kritika svědčí o frustraci z přílišného přimknutí k americké politice bez zdůvodnění národním zájmem.

has well-meaning imagination (E3)
is vainglorious (E3)
is desperate to please and to have moral certainty DT
irritating piety but it is genuine (DT)
is a moral imperialist (G2)
Tony's act of faith (E2)
Blair is a warrior missionary (FT2)
this is Blair's war and nobody else's (G3)

Později je Blair spíše litován jako tragická postava, jíž se dobré úmysly vymknuly z ruky, kritizován především za naivitu, přehnanou sebedůvěru.

has guts like Thatcher (among rightwingers) but I think he has drifted into this – is philosophically naive (T1)
is an actor par excellence (T1)
is a great deceiver (G3)
Blair was dazzled by American power (I)
is a great tragic figure – so much potential ruined (G3)
tragedy Blair is an Atlanticist and a Europhile (I)
a stricken figure (E6)

4.1.4. Diplomatické rituály

Diplomatické rituály odehrávající se v rámci SR na nejvyšší úrovni představují vděčnou příležitost pro britská média, jak vyjádřit pobavení nad neustále se opakujícími se frázemi a veřejnými vystoupeními. Frustraci novinářů je rovněž možné vysvětlit únavností těchto mediálních událostí, které jsou v první řadě určeny pro přilákání pozornosti a demonstraci prestiže, nicméně nic podstatného nepřinášejí.

Blair turns out in Washington seeking his own pre-election moment in the sun (G1)
he couldn't contemplate breaking free of ties and rituals that have begun with Churchill and gone on for decades (G3)
Blair's rise and decline punctuated by visits to Washington (G4)
Our politicians are like teenage girls trying to attract attention of a high school heartthrob (DT)

První kontakty v případě nových konstelací v úřadu prezidenta a premiéra (Bush/Brown, Brown/Obama, Cameron/Obama):

another British Prime Minister snaps faithfully to attention. Here we go again (G1)
ridiculous as they jostle to get close to Obama (O)
hilarious spectacle (O), *phone sex* (O), *race to the White House* (O)
traditional and jealously guarded role should ensure a warm welcome – first visit by a European leader (E1)
Brown, Cameron, Clegg, Salmond are all eager to portray closeness to Obama – preposterous (O)
politicians' elbowing makes them look silly, but it's also sensible (O)
a familiar ritual, embarrassing script (I)
demeaning to win the competition to be the first to visit Obama (F3)

Komentáře ale také původ rituálů přisuzují také médiím samotným:

predictable editorialists should watch their adjectives (G1)
inevitably British commentators will bang on about the SR (G1)
observers are accustomed to peculiarities of the SR (E3)
UK's media interest in the US is not reciprocated (I)
Washington mocked endless preoccupation with the health of the SR (E8)
when media ask about the SR, Americans are bemused, UK Ambassador's smile becomes a rictus (I)
75 minutes in the Oval Office - counted by British press on alert for snubs (E8)

Bezvýznamnost:

much of the specialness is pretentious – enjoyed by political class, not people (G2)
top tables are irresistible for public servants (G2)
sentimental hands-across-the-ocean guff – patronising (T4)
blizzard of platitudes (F3)

4.1.5. Asymetričnost vztahu

Asymetričnost SR je vnímána kontroverzně a emotivně, v poznámkách o ní (a o diplomatických rituálech) se soustřeďuje nejvíce jazykové expresivnosti včetně humoru a ironie. To pravděpodobně odráží předpoklad, že emotivně bude téma vnímáno i čtenářem. Objevují se nejrůznější metaforické výrazy (prosebník, sepy, otrocký) vystihující ponižující povahu posluhovačství vůči silnějšímu partnerovi:

supplicant in Washington (G2), (FT3)
UK's uncomfortable junior role is demeaning (FT4) *Humiliating* (G5)
Blair is subservient (FT4)
Lopsidedness in the SR is glaring (I)
most special thing about SR is that it is specially unequal. Britain gives, America takes. (E5)
SR was one-sided from the beginning (G5)
SR is lopsided (E7)
Britain is a mistress badly treated but clinging to the US for protection (G5)
We have ceased to be a sovereign nation (G3)
Trojan poodles – slavish to US, cocky in Brussels (E8)
...just a whistle on a runaway locomotive (G5)
Subservience without self-interest is now the rule (G5)
Latter-day sepoy for the American Empire (G5)
SR is painfully contorted (O)
is that what we have come to? (G2)
Britain and Togo doesn't mean multilateralism (FT3) – reakce na Obamův výrok, rozhořčení vyplývá ze srovnání s bezvýznamnou zemí

Rozhořčenost se zaměřuje i na jednání premiéra osobně, který roli posluhovače vykonává z vlastní vůle, vyskytuje se rovněž i aspekt repetitivnosti (*always, another, back and forth*) poukazující na neměnnou povahu nerovného vztahu:

another British Prime Minister snaps faithfully to attention. Here we go again (G1)

Blair governor of the 51st state, always agreeable (G1)

Bobbing back and forth between Washington and Brussels in our self-appointed "special" role and special cross (G1)

Standing mutely by his man is a recipe for strife (G1)

Blair is in abject thrall to Bush and his gang (G3)

Blair ingratiated himself with the President (E7)

Blair cannot resist hyperdom of the US (G3)

Občas se objevují poukazy na historické precedenty:

true balance in the SR was brief (G2)

in WWII Britain sold out to America and it was a fire sale (G5)

...subsidiary role accepted by Macmillan (G5)

Churchill cuddled up to Roosevelt, same as Thatcher to Reagan and Blair to Bush (FT3)

Ne vždy je podřízenost vnímána negativně, spíše je projevem akceptace reality:

Partnerships only come between free and equal partners (G1)

whatever Mr. Bush decides... Britain will be with him (E3)

When US goes to war, UK never dissents and often joins the effort (G2)

SR matters more to us than to US (I)

...imbalance everywhere (I)

US is a vastly more powerful partner (I)

We really do need them more than they us (FT4)

There was inequality but US respected UK because it was a reliable ally (FT3)

...during the Bush-Blair years it did seem possible that Britain might play the role of Greece to America's Rome (FT3)

V případě jednoho komentáře (T2) z roku 2004 se dokonce vyskytlo opačné hodnocení v tom smyslu, že americká strana je ve zranitelném postavení a Británie jí může diktovat své podmínky pro rekonstrukci Iráku. Tento komentář je však ojedinělý:

Blair could become a genuinely equal partner (T2)

Today US president is totally dependent on British Prime Minister for survival, while UK needs nothing diplomatically or economically (T2)

V jednom komentáři (z roku 2009) se objevuje i aluze na v úvodu této práce zmiňovaný populární film *Láska nebeská*:

Britons want a Love Actually moment - tell the US president to get lost (FT3)

4.1.6. Historické lekce

Historické lekce jsou typickými prvky diskurzu o SR. Přestože interpretace klíčových okamžiků národních dějin nikdy není úplně statická a může se lišit například v závislosti na zastávané politické ideologii, ve většině případů lze nalézt sdílené jádro významu – poučení. V kontextu analýzy diskurzu nás zajímá zejména jakou mají zmiňované historické lekce rezonanci k právě probíhajícím dějům, jež jsou předmětem komentářů, v tomto případě okolnosti kolem irácké krize. Zmiňované historické lekce je možné považovat za obecně přijímaný kánon historických událostí, jejichž základní znalost je možné očekávat od čtenáře daného periodika. S ohledem na

nezastupitelnou roli premiéra v zahraniční politice jsou časté odkazy na jeho předchůdce a rozhodnutí, která vykazují nějakou míru podobnosti se současnou situací. Zjednodušení této historické reflexe znamená, že daný premiér(ka) je asociován s jedním hlavním postojem či rozhodnutím, jež ho(ji) charakterizují. Vzhledem k vnímanému původu SR za premiérství Winstona Churchilla nepřekvapí počet odkazů na tuto éru, v níže uvedeném výčtu jsou však zmíněni všichni britští pováleční premiéři (s výjimkou Attleeho). I zde se projevuje hodnocení asymetričnosti SR jako hlavního měřítka postavení Británie.

Churchill and Roosevelt started a lopsided relationship (FT3)
in WWII all Brits were glad of American help but effectively it meant selling out the country to US (G5)
after Teheran conference in 1943 the balance is over (G2)
Roosevelt was closer to Stalin and UK was suddenly the lesser power (G2)
Churchill and Roosevelt could not agree on the fate of British Empire (E6)
Churchill's relationship with Roosevelt and Truman was constructive, intelligent and conferred influence over global affairs (T2)
claims of intersections with many parts of the world by Churchill, Macmillan and Callaghan – not original and probably not true – do not stand up to scrutiny (E2)
US then adopted the McMahon Act which was unfair (G5)

Suez představuje traumatickou událost britských dějin, zmínka o něm je chápána jako varování před přílišnými ambicemi nebo jako politování nad ztrátou prestiže:

Suez dealt a lasting blow for autonomous action by the UK (E6)
Suez – lost pretensions of a great power (FT4)
a whiff of Suez in the air (DT)
the official mind has not changed since Suez – never get too far from Washington (T1)
Suez: when UK goes to war alone, as at Suez, the UD is undependable, thanks goodness (G2)
Not Eden's trauma but Wilson's in 1965/66 – ended up pleasing nobody (DT)

Harold Wilson je uváděn zejména v souvislosti s odmítnutím poslat britské jednotky do Vietnamu:

Wilson said no to Johnson (G2)
Johnson was hurt by Wilson's refusal to send troops (E6)
Heathovi náleží role proevropského premiéra:
Heath showed that US was second after Europe (G2)

Roztržku s USA představuje invaze do Grenady:

Grenada – even that wasn't so bad as the fallout from Iraq (E6)

Boj o Falklandy, pro britské historické povědomí zásadní událost jako úspěšná obrana svrchovanosti, mohou sloužit různým interpretačním účelům, v tomto případě jako příklad úspěšné spolupráce s USA:

Falklands – we got them back thanks to trust and military materiel from the US (G2)

Aspekt roztržek mezi partnery je všudypřítomný:

Thatcher heaped praise on Reagan in public but was highly critical of him in private (E3)
Major paid a high price for trying to find something incriminating on Clonton from his Oxford days (E6)
A Major, a Callaghan, a Macmillan, a Heath, a Home, a Wilson – and possible a Thactber – would have kept a certain distance from Washington (T1)

Za zmínku stojí pozitivní hodnocení Kosova jako precedentu pro Irák:

Kosovo was formative experience for Blair (DT)

Obligátní je aluze na Palmerstonův výrok:

UK and US disproved Palmerston that there are no permanent allies (I)

Palmerston principle modified by loss of Empire (FT4)

4.1.7. Velmocenská nostalgie

Nostalgie po ztraceném statutu koloniální supervelmoci, již jsme identifikovali jako jeden z charakteristických prvků diskurzu na základě studia sekundární literatury, se v našem publicistickém vzorku nijak výrazně neprojevuje. Pravděpodobnou hypotézou pro toto zjištění je rozdíl mezi textovými žánry, tedy mnohem hlubší záběr rozsáhlejší historické analýzy a do minulosti zaměřená orientace knih o SR v kontrastu s relativně krátkým novinovým komentářem, jenž reaguje na aktuální události. Dále je možné uvažovat o rozdílném profilu cílového čtenáře v případě historických publikací a masového periodika a presupozic, jež autoři čletářům přisuzují.

Is that what we have come to? (G2)

every politician aware of how pale a shadow he casts by comparison with 50 or 100 years ago (G2)

Europe thinks Britain suffers from imperial nostalgia ... never got over loss of Empire (E8)

But most British voters not filled with imperial nostalgia, most Britons under 40 have only a hazy view of history (E8)

post-imperial neuroses (FT3)

UK lost an empire but has last found Tony Blair (E2)

Metaforičnost vztahu

Metaforičnost diskurzu plní především funkci kritiky hlavních aktérů SR. Ve většině případů spočívá v ironizování zaběhnutých klíšé o fungování osobního vztahu mezi premiérem a americkým prezidentem. Objevují se metaforická vyjádření základních pojmů – znázornění prostoru, pouta a společenství.

Prostorové vnímání

Washington seems closer from Downing Street than Westminster (T1)

the telephone to Atlanticist advisers is always closer (T1)

Blair's hug them close approach (FT2)

no longer joined at the hip (FT2)

Blair has anchored himself to the bedrock of America (T1)

Mars and Venus in stable orbits (T3)

Zprostředkování pouta - překlenutí oceánu:

bridge – you get trampled on from both sides (E1)

to realize the long-standing British dream – to be the indispensable bridge (E2)

pivotal power implies equidistance but the channel is narrower than the Atlantic (G5)

pivotal power (E2, FT1)

shoulder to shoulder (E2)

hands across the ocean (T4)

measuring the weather over the Atlantic (FT4)

Blair casts a wary eye out for any current...not possible to swim back (T1)

Analogie milostného vztahu - společenství

It's difficult to sustain a relationship if partners don't trust one another (T5)
Churchill complains of whims of mistress (FT3)
old European flame (T5)
a volatile marriage (T3)
battered mistress (G5)

Zesměšňování aktérů s poukazem na jejich pomýlenost:

Blair has followed the biggest boy in the playground (T1)
leaders play their games (G2)
occasional hand on the steering wheel (G5)
Top dog (T1)
Blair and Bush are like Don Quixote and Sancho Panza tilting crazily at windmills of mass destruction
Pentagon's Dr. Strangeloves (E2)
Blair is actor - Method school of acting is not courage (T1)
2 men with their backs to the wall (G4)

Role Británie jako terč pohrdání – reflexe asymetričnosti:

We have become global punch bag (T5)
First Puppy – tongue hanging out (O)
Trojan poodle (E8)
Bridging the gap is like cleaning the sewers (G5)
London's role is just echoing Washington (T1)
but in fact just a whistle on a runaway locomotive (G5)
Little Britain – nation struggling to keep foothold in a changing world (T5)

Klasická klíše SR:

Greeks and Romans is an inadvertently appropriate analogy as Greeks were slaves conquered by Romans (G5)
Rome to our Greece (FT3)
during the Bush-Blair years it did seem possible that Britain might play the role of Greece to America's Rome (FT3)
UK should stop acting like Washington's Trojan horse in Europe (G5)

4.1.8. Jaderný deterent a zpravodajské služby

V oblasti bezpečnosti, do níž zahrnujeme vedení války, zpravodajskou spolupráci a jaderný deterent, panuje napříč všemi komentáři velká míra konsensu. Klíčový význam SR pro zajištění britské bezpečnosti a intenzita spolupráce není nijak zpochybňována, mimo spor je i vyrovnanější příspěvek Británie v rámci spojení (menší míra asymetričnosti) a jeho hodnota v politické nebo diplomatické oblasti.

political value of troops far outweighs their military utility (E4)
UK gets attention in Washington not because of ancient cultural and historic ties, but because it is consistently willing to commit highly capable forces to violent action. (E4)
SR is not about power but exclusively about military power (G2)
Security sacrosanct (G2)
Britain is indeed an important ally – not least in its willingness to stake blood and treasure in US-led wars (FT3)
During Berlin airlift Britain accepted US bases – lost some sovereignty (G5)
US most values willingness to wage war (FT4)
Top spymaster: Americans trust only the old ally they had made in war – this cannot be bad for UK (G2)

U jaderného arzenálu se připomíná historický kontext v podobě dohod o poskytnutí nových generací jaderných zbraní, dále je dematizována otázka svrchovanosti versus závislosti na americkém dodavateli:

Bevin 49 – we have to have our own nuclear bomb and a union jack on it (G5)

Anglo-American pillars of cooperation in Cold War – nuclear weapons and intelligence (E5)

UK could not have deterrent without US support (T4)

US then adopted the McMahon Act which was unfair (G5)

confirmation of 1958 Agreement and 1963 Polaris deal (T4)

modernisation of Trident extends for 3 or 4 decades UK's unique military dependance on US (FT2)

Priviledged access to intelligence and military technology (FT2)

substance of the alliance will endure, e.g. modernisation of Trident (FT2)

Zpravodajská oblast zahrnuje připomínku jedičné povahy spolupráce v této citlivé oblasti:

intelligence has become a flexible friend, a political instrument (G3)

No. 10's cmony is degradation of jewel in Whitehall (G3)

McMahon Act and distrust of Russian spies overcome by Macmillan (T4)

unique cooperation – parallel with GCHQ and NSA (T4)

missile defence radar – reminder of a uniquely close intelligence-sharing arrangement (E1)

4.1.9. Kontinuita

Aspekt kontinuity nebo změny (případně konce) SR logicky souvisí s vnímáním dobového kontextu jako přelomového pro globální zahraniční politiku obecně. Teroristické útoky a irácká invaze vedly řadu komentátorů a pozorovatelů k předvídáním zásadních změn geopolitického řádu, hodnocení kontinuity se pak analogicky aplikuje na další související jevy. Kontinuita se stává i předmětem v titulu článků jako hlavní důvod jeho publikace:

Where next for SR? (E7) The way to reset a once-special relationship (FT3) SR passed away (T5) Our historic alliance will go marching on (T3)

Nepřekvapují odlišné názory autorů vzhledem k odlišným hodnotovým postojům:

National interest is a constant and the close relationship to the US is deemed essential to the pursuit of that interest (FT4)

Whitehall calculates pluses and minuses from time to time but then sticks to status quo (FT4)

Economic, cultural, strategic reasons – Britain will remain a useful ally to US but over time will become less special (FT4)

things will never be the same again after Iraq (T4)

protestations that the substance of the alliance will endure (FT2)

Why has the SR survived? Politicians are realists – it's all about power (G2)

SR is finally growing up (E8)

SR is dead, SR is over (T5)

Megrabi: final nail in the coffin of SR (T5)

Nejvýstižnější citát nejlépe shrnující celou debatu o SR po roce 2001 je z období nástupu Gordona Browna:

we can expect Britain's foreign policy, and with it the special relationship, to change, and we can also expect it to remain much the same (FT2)

5. PÁTÁ KAPITOLA - Závěr

Cílem této diplomové práce bylo popsat vývoj a směřování britského mediálního diskurzu o *zvláštním vztahu* v letech 2001-2010. Toto období se vyznačovalo intenzivní veřejnou debatou o britské zahraniční politice v souvislosti s účastí země na irácké invazi, což dokládá i výběr novinových kolumnářů, jež tvoří empirický vzorek pro analýzu diskurzu. Vycházeli jsme z předpokladu, že *zvláštní vztah* představuje komplexní společensko-politický jev zasahující do mnoha oblastí života britské společnosti a je citlivě vnímán veřejností jako součást národní identity.

Náš přístup spočíval ve východisku, že podobné komentáře nabízejí reflexi oficiálního politického diskurzu v této oblasti a současně odrážejí kolektivně sdílené představy o roli Británie ve světě a o postojích k nejvýznamnějšímu spojenci Spojeného království. Analýza publicistického vzorku doložila, že téma vztahu Británie ke Spojeným státům má emotivní náboj projevující se ve větší jazykové a argumentační expresivitě. Ta se týká zejména nespokojenosti s vnímaným podřazeným postavením Británie vůči Spojeným státům. Oproti původnímu předpokladu se nijak výrazně neprojevuje nostalgie po někdejší koloniální říši a statutu hegemonické velmoci, jež je přitom obšírně tematizována v sekundární literatuře věnované *zvláštnímu vztahu*, což je možné interpretovat jako nerelevantnost tohoto aspektu v diskurzu určenému průměrnému recipientovi v kontextu aktuálních událostí. Dále se potvrdil předpoklad o ztotožňování britské zahraniční politiky s postavou britského premiéra a se zvýšenou mírou kritiky vůči jeho přílišnému přimknutí k americkému prezidentovi Bushovi, jehož nepopularita u britské veřejnosti byla ve sledovaném období výrazná. Po obměně na obou vedoucích postech se snižuje kritičnost diskurzu k sobě premiéra a více se přesouvá k ironizování rituálnosti oboustranných setkání.

Analyzované komentáře vykazují značně individuální styl, široké rozpětí argumentačních strategií a odlišné normativní přístupy k hodnocení zahraniční politiky. Přes značnou různorodost komentářů lze nicméně konstatovat určitou míru shody v popisu *zvláštního vztahu*. Jde především o vnímání britské společnosti jako společenství vykazující společný hodnotový a kulturní základ s jak americkým, tak evropským civilizačním okruhem. Dalším aspektem společné reprezentace jednotlivých autorů je i vnímání zprostředkovatelské role Británie a negativní postoj, je-li tato role výrazněji vychýlena jedním či oním směrem. V otázkách bezpečnosti je však evidentní ukotvení národního zájmu v transatlantickém spojení. Interpretační repertoáry odkazují na historické konstrukce spojené především se osobními vztahy britských premiérů a amerických prezidentů v období po 2. světové válce, jež jsou analogicky vztahovány na dobový kontext. Společné je taktéž vnímání sledovaného období jako přelomového pro budoucí směřování zahraničněpolitické orientace země, což je v kontrastu s většinovým očekáváním o tom, že v více či méně podobné formě bude toto partnerství pokračovat i nadále.

Studium různých faktorů ovlivňující tvorbu zahraniční politiky nevěnovalo dosud velkou pozornost analýze vlivu médií a postojů veřejnosti. Zejména v dobách intenzivní veřejné debaty o kontroverzních otázkách by bylo zajímavé sledovat směřování a případné změny dominantního diskurzu tak, jak se odrážejí v masových médiích. Tato práce se o to pokusila jedním možným způsobem, vzhledem k množství dostupného empirického materiálu ke zkoumání si ale lze představit i odlišné přístupy, například kvantitativní analýzu jednoho periodika či časově omezenější výsek zkoumání.

6. POUŽITÁ LITERATURA:

Marianne Jørgensen a Louise Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method* (SAGE Publications, London, 2002).

Margaret Wetherell, Stephanie Taylor a Simeon J. Yates, *Discourse Theory and Practice. A Reader* (SAGE Publications, London, 2001).

Christopher Hill, *The Changing Politics of Foreign Policy* (Palgrave Macmillan, 2003)

John E. Richardson, *Analyzing Newspapers. An approach from critical discourse analysis* (Palgrave Macmillan, 2007).

Paul Chilton, *Analyzing Political Discourse. Theory and Practice* (Routledge, 2004).

Nik Hynek a Vít Střítecký, „Český diskurz o protiraketové obraně a národní zájem“, *Mezinárodní vztahy* 1/2010, s. 5-32.

Vít Beneš, „Diskurzivní analýza“, in *Jak zkoumat politiku*. Petr Drulák et al. (Portál, 2008), 92-122.

Jiří Homoláč, *Internetové diskuse o cikánech a Romech* (Nakladatelství Karolinum, 2009)

Michael Clarke, „Foreign Policy“, in *Blair's Britain 1997-2007*. Anthony Seldon ed. (Cambridge University Press, 2007), s. 593-615.

Henrik Larsen, *Foreign Policy and Discourse Analysis: France, Britain, and Europe* (Taylor & Francis, 1997)

John Dumbrell, *A Special Relationship? Anglo-American Relations in the Cold War and After* (Palgrave Macmillan, 2006)

John Dumbrell, „The US–UK Special Relationship: Taking the 21st-Century Temperature“ *British Journal of Politics and International Relations* VOL 11 2009, s. 64–78.

Andrew Gamble, *Between Europe and America: The Future of British Politics* (Palgrave Macmillan, 2003)

Andrew Gamble, „Hegemony and Empire. British Exceptionalism and the Myth of Anglo-America“ (příspěvek přednesený v rámci Political Studies Association Conference, University of Bath, 11.-13. dubna 2007)

Patrick Diamond, *Shifting Alliances. Europe, America and the future of Britain's global strategy* (Politico's Publishing, 2008)

Christopher Hitchens, *Blood, Class and Empire. The Enduring Anglo-American Relationship* (Atlantic Books, 2006)

Peter Riddell, *Hug Them Close: Blair, Clinton, Bush and the 'Special Relationship'* (Politico's Publishing, 2003)

- Christopher Meyer, *Getting our Way. 500 Years of Adventure and Intrigue: The Inside Story of British Diplomacy* (Weidenfeld & Nicholson, 2009)
- Christopher Meyer, *DC Confidential. The Controversial Memoirs of Britain's Ambassador to the US at the Time of 9/11 and the Run/ up to the Iraqi War* (Weidenfeld & Nicholson, 2005)
- Timothy Garton-Ash, *Free world: America, Europe and the surprising future of the West* (Random House, 2004)
- David Reynolds, „A „Special Relationship“? America, Britain and the International Order Since the Second World War“, *International Affairs* 62(1), zima 1985-6, s. 1-20.
- David Reynolds, „Rethinking Anglo-American Relations“, *International Affairs* 65(1), zima 1988-89, s. 89-111.
- William Wallace a Christopher Phillips, „Reassessing the Special Relationship“, *International Affairs* 85: 2 2009, s. 263–284
- Tony Judt, „Europe vs. America“, *New York Review of Books*, 10. února 2005
- David Hastings Dunn, „The double interregnum: UK–US relations beyond Blair and Bush“, *International Affairs* 84(6), listopad 2008, p. 1131-1143.
- Jorgen Rasmussen a James M. McCormick, „British Mass Perceptions of the Anglo-American Special Relationship“, *Political Science Quarterly Volume* 108(3), podzim 1993, s. 515-541.
- Robin Niblett a Peter Kellner, „British Attitudes Towards the UK's International Priorities“, A Chatham House-YouGov Survey, červenec 2010.
- Owen Harries, „The Anglosphere Illusion“, *The National Interest*, 31. května 2009.
- Robin Harris, „The State of the Special Relationship“, *Policy Review* No. 113, červen/červenec 2002.
- Petr Drulák a Lucie Koenigová, Figuring Out Europe: EU Metaphors in the Minds of Czech Civil Servants, *Perspectives* 28/2007, s. 5-23.
- Norman Fairclough, *New Language, New Labour?* (Routledge, 2000)
- Louise Phillips, „Rhetoric and the spread of the discourse of Thatcherism“, *Discourse and Society* 7(2), s. 209-241
- Petr Drulák et al., *Jak zkoumat politiku* (Portál, 2008)
- Ruth Wodak, „Fragmented Identities: Redefining and Recontextualizing National Identity.“ In Paul Chilton a Christina Schaffner, eds., *Politics as Text and Talk: Analytic Approaches to Political Discourse* (John Benjamins Publishing Company, 2002)
- Jana Plichtová, „Sociálne reprezentácie: teória, výskum, výzva“, *Československá psychologie* 42, 6, 1998, 503-520.
- Petr Drulák, „Svět jako metafora“, *Mezinárodní vztahy* 4/2006, 67-73.

7. PŘÍLOHA